Драматична поема

ДІЯ ПЕРША

Дрімотна карпатська верховина. Вікові смереки та буки з двох боків підступають до високої кам'янистої галявини. За галявиною вдалині ще вищі шереги відрогів, які нагадують буремне море, що в пориві піднялося до самого неба і раптом закам'яніло. Все залите імлистим надвечір'ям з виблисками передгроззя. Хмари густими отарами насуваються із-за обрію — і не знати, чи по небі сунуться ті хмари, чи по горах.

На лобняку галявини стоїть одинока гуцульська хата. Вона неначе вгрузла в землю під тягарем важких минулих літ аж по самісінькі віконця Широкий ганок, складений із нетесаних колод, протрух, і поріг його зрівнявся з камінням. За причілком хатини височіє опудало з іржавою каскою замість голови. Біля ганку довбається в смітнику курка, прив'язана паском до жердини.

На ганку сидить дуже стара бабуся в прадавньому гуцульському вбранні. І вицвілий кептар, і прочовгані постоли неначе зрослися з бабусею та з трухлявими колодами, з порепаним камінням. Старенька сидить нерухомо, печально вдивляючись у далечінь, ніби в минулі віки.

Бабуся.

Жахна пора упала на Карпати.

Вже нікуди й голівоньку сховати.

Від ворогів розлючених і хижих.

Вони, мов звірі, нишпорять по хижах,

Залазять в кожен запічок і діжку,

Хапаючи останню нашу їжку,

Бо овечок в отарах пережерли

Уже давно... О, щоб вії перемерли,

Аби зітхнули вільно верховини.

Та ні, либонь, скоріше край загине,

Аніж оті чужинці проклятущі.

Уже не чуть живого слова в пущі —

Усіх людей зігнали на долину

Заложниками, певне, до загину.

Заложники... Яке страшне, незнане

Те їхнє слово.

Бабуся замовкає, замислюється. Надвечір'я швидко згасає. Чути важкі удари громовиці, які зливаються з далеким гарматним ревом. Темно-багряним світлом спалахують блискавки. Вони теж зливаються з заграваами негаснучих пожеж. То, мабуть, бори горять або ж гуцульські села — за відрогами не видко.

Кажуть, партизани

З'явилися на нашій верховині.

Хто є такі?

Ізроду аж донині

Не чула я. Здається, як опришки...

Видать, тверді насипались горішки,

Що навіть ті, у кого зуби вовчі,

Ховаються у нори серед ночі,

Аби їх смілі вої не злапали,

А в партизанів, кажуть, самопали

Такі, що все лихеє спопеляють.

Отим-то їх, як рідних, полюбляють

Всі наші люди в кожному куточку.

Гуцул віддасть останнюю сорочку,

Останній шмат кулеші із казана,

Коли зустріне в лісі партизана.

А вороги те знають.

З верховини Гуцуликів погнали на долини.

Учора й сина хворого, Івана,

За те, що не вказав їм партизана,

Мов злодія, схопили за ворітьми.

І як мені, старій, з малими дітьми?

Сирітки бідні — в них померла мати,

Та й батько чи повернеться — не знати.

Напроти хижки, трохи віддалік від бору, спалахом громовиці освітлюється Столітній Бук. До його товстого віття тремтливими галузками тулиться Молода Смерічка. Шумлять бори. Ні, не шумлять. Від великого лиха людського вони заговорили своєю тужливою лісовою мовою. Дерева і птахи заговорили. Та де вже людям розуміти їхню мову. Вони скоро і свою забудуть у такому страхітті.

Столітній Бук.

Нема життя на нашій верховині

Деревам навіть.

Де вже там людині

В огні, в залізі вражім виживати.

Молода Смерічка.

Дідусю, що то, грім а чи гармати?

Столітній Бук.

Гармати й грім в пекельний гук злилися

До мене, люба, ближче прихилися.

Від бур і куль я буду закривати.

Молода Смерічка.

Я вистою, он діточок сховай ти.

По них стріляють вражі карабіни.

Летять малі у яр, мов дві пір'їни,

А там терни, страшні холодні твані.

О, як їм тяжко, Юрцеві і Гані.

Столітній Бук.

Не плач, Смерічко.

Наші гуцулята

Сміливі, наче справжні соколята.

Вони ростуть в орлиному гніздечку.

Повернуться — додому недалечко.

З найтемнішої гущавини бору чується довгий давучий крик, схожий на скорботне ридання. То голос зловіщої Сови. Вона примостилася на сухому галуззі між Смерічкою та Столітнім Буком, блискає своїми жовтими котячими очима і стогне-клекоче, наводячи на все навколишнє жах та зневіру.

Сова.

Уга-ува, не вернуться малята.

Столітній Бук.

Чого кричиш? Мовчи, Совино клята

Хіба тобі малих дітей не шкода?

Сова.

Угу-агу! Така моя порода.

Бабуся.

Ні хвильки тиші, знову стрілянина.

Когось хапають. Йой, лиха година.

А де ж це діти, Юрчик мій і Ганя?

Пора грозова, та уже й не рання.

Юрасю! Ганю!

Із лісу дитячі голоси:

Гов, агов, бабусю!

Бабуся.

Ходіть додому, я за вас боюся.

Ще вовк ухопить чи

Блудика стріне

І заведе у Горище камінне,

Тоді шукай доріженьки до хижки.

Розіб'єш вкрай об кремінь босі ніжки.

Або Розрийвода усі плаї розмиє,

Чи Душтрава опиниться на шиї,

Придуши гь так, що й подиху не буде,

Чого в Карпатах не стрічали люди.

Із лісу на подвір'я, ледь-ледь переводячи подих, виходять хлопчик і дівчинка. Вони худенькі і дуже стомлені, мабуть, після втечі або довгого блукання по нетрях, де живуть оті страхіття, про які уже не раз Їм бабуся говорила. Діти йдуть, притулившись одне до одного, босі ніжки, розбиті об каміння, ледве ступають по землі. Бідна одежка подерта тернами та ожиною. В очах недавно пережитий страх.

Юрасик.

Бабусю, рідна, ниньки на Барвисі

Ми партизанів пострічали в лісі.

Вони питали, як на Чорногору

Пройти, щоб не виходити із бору.

Бабуся.

Які ж вони?

Ганя.

Усі такі привітні,

Немов і справді наші вуйки рідні,

А поміж них є дівка-партизанка,

В гурті усі зовуть її Оксанка

Або сестра.

Вона мені хустинку

Оцю дала.

Бабуся.

Носи, моя дитинко,

Та вдячно згадуй файну партизанку,

Як би сестрицю, вечором і зранку.

Бо де б тобі дістать таку хустину.

Юрасик.

Ми попрощались, перейшли царину

І там зустріли в казанку солдата,

Мов те опудало.

Пустились утікати,

З крутої скелі впали до потоку,

В якусь безодню темну і глибоку.

Вгорі солдат почав стріляти з кріса,

Ще й не один, повсюди їх до біса.

В Глибокій стрелить, у

Козиній вдруге

Лунають всі міжгір'я і яруги.

Ганя.

Я плакала, а Юрця взяв за руки

Й повів мене водою через гуки.

Затим угору, просто без доріжки.

Хоч ми подряпались, побили дуже ніжки,

Але дійшли прямісінько до двору,

Та ми не йшли, летіли в бір і з бору.

Наш Юрця смілий — може скрізь пролізти

Бабусю, люба, що нам попоїсти?

Від ранку ще і рісочки не мали.

Бабуся Чого ж ви ягід в лісі не нарвали?

Юрасик.

Суниці відійшли, чорниці не поспілії

Ходили за грибами до Трипіли,

Та жодного грибочка не видати,

Немов переродилися Карпати.

Бабуся.

Лягайте спати, завтра прийде тато,

Заріжу я вам курочку лапату.

Ото поласуєм і юшкою, і м'ясом.

Ганя.

А що, коли татусь не прийде часом?

Іще нікого з долу не пустили...

Боюся, щоб лихого не вчинили.

Бабуся.

Чого б це, Ганю?

Ваш татусь нікому

Лихого не робив і вернеться додому.

Усі повернуться в хижки на верховину.

Ганя.

Ви кажете— усі?..

А вуйка Яворину

Устрелили.

І Бокачук Мелану

За те, що помагала партизану

Знайти загін, чужинці так побили,

Що і тепер звестись не має сили,

Лежить бліда, уста чорніші рани,

Та все шепоче:

"Хлопці, партизани,

Рушницю дайте, я піду до бою".

І рве в постелі ковдру над собою.

Отак і тата... Ми й не будем знати.

Бабуся.

Та цур тобі, на ніч страшне казати.

Вже неньо ваш на верховину сходить.

Ганя.

А що, коли його жовнір пошкодить?

Вони ж такі, оті лихі жовніри,

Як в драговині вовкулаки-звірі.

Бабуся.

Хоч як пошкодять, то не буде втрати.

Ми зможемо Чугайстра погукати.

Ви ж чули, мабуть, що старий Чугайстер

На чудодії превеликий майстер.

Юрасик.

Який Чугайстер? Я не чув нічого.

Ганя.

Бабусю, люба, розкажіть про нього

Бабуся.

Та й розповім, присуньтеся до мене.

Отам, де листя стелеться зелене...

Діти з двох боків міцно притискуються до бабусі. Вона кладе свої натруджені руки на гострі плечики онучат, готуючись розпочати довгу і цікаву билицю, але слова не ллються із уст. Мабуть, громовиці та шелести лісові полохають спокійні слова про далеке минуле. Мабуть, оті заграви невгасимих пожеж, що разом з чорними хмарами насуваються

на верховину, опалюють старечу душу, обливають її гіркими невидимими сльозами. Але казка заспокоїть малих дітей у цю повну тривог горобину ніч, заколисав їхні печалі.

Знову спалахують світлом Столітній Бук з Молодою Смерічкою.

Столітній Бук.

Як тяжко тій бабусеньці-небозі

У невідступній горі і тривозі

Складать щасливу казку-рятівницю,

Перемагать шалену грозовицю,

Аби на цім самотньому подвір'ї

Голодні діти спали у довір'ї,

В надії на Чугайстерову ласку.

Молода Смерічка.

І я, і я послухаю ту казку.

Починає казку.

Бабуся гірко усміхається своїм думкам про доброго гуцульського Чугайстра.

Бабуся.

Отам, де листя стелеться зелене,

Де сосни похилилися та клени,

Колись потік шумів через каміння.

Далеко чуть було його кипіння,

Бо води рвались прямо через гуки,

Змиваючи старі, могутні буки.

І саме тут в колишнім віці-році

Жили великі люди черемошці.

Вони щодень ішли на верховину

Рубати буки, граби і соснину.

Затим несли колоди до потоку,

Такі важкі, що іншим і півкроку

Не пронести. А їм усе по змозі.

В'язали ті колоди на відрозі

І на плотах неслися через гуки,

Бо, кажуть, в них були залізні руки,

З кременю ноги, груди із кришталю,

А кров густа з червоного коралю.

Жили вони у злиднях, та на волі, —

Нової не вимолюючи долі.

Але й до них прийшла недобра днина.

З далечини приїхав пан Горбина,

За ним жовнірів сунулася хмара.

Зросла фортеця в горах, як примара.

Той пан звелів, щоб вільні черемошці,

Які ліси рубали при потоці,

Йому платили немалу данину, —

Бо він купив усеньку верховину,

А черемошці — вгору топорами, —

Аж гуркіт покотився між борами.

"Ми не платили зроду ще нікому", —

Сказали люди.

Пан утік додому.

І почалась халепа при потоці.

Біг вість куди зникають черемошці.

Дитятко вийде з хижі — і немає.

Ходи питай по селищах і в гаї,

Але ніде не бачили дитини.

Назавтра легінь файний геть полине

Або мисливець з сіткою та крісом.

Страшне робилось в лісі й поза лісом.

Який лихий вершить те діло враже —

Ніхто ніде і словбнька не скаже.

Юрасик.

Чого ж питать?

Все лихо від Горбини.

Уб'є когось, а тіло в яр закине

Або в колючі неприступні пущі.

Отак, як ці чужинці проклятущі.

Ганя.

Це він! Це він! Кому ще зле чинити?!

Бабуся.

Не поспішайте. Дай, Ганнусю, пити.

Ганя квапливо, щоб не затримувати казку, набирає корець води із дубового відерця, що стоїть на ослоні поруч. В цю мить десь не дуже далеко від подвір'я відлунює довго-тріскуча автоматна черга. Потім, то наближаючись, то віддаляючись, іще, іще. На сизому грозовому небі прорізується сліпуче пасмо ракети, а може, то блискавка така разюча — нічого не розбереш у пізньому смерканні. Дівча дрижить, розхлюпує воду бабусі на руки. Старенька ніби не чує ні стрілянини, ні того, як холодна вода хлюпається на долоні, не бачить сліпучо-білого пасма.

Молода Смерічка.

То блискавка чи, може, злі ракети?

Столітній Бук.

Не відхиляйся, де ти, люба, де ти?

Усе мине — і хмари ці, і вітри.

Назавтра сонце слізки-роси витре,

І засміються наші полонини,

Як серце у щасливої людини.

Сова.

Не буде щастя — чую, бачу, знаю, —

Усе помре від краю і до краю.

Карпати пишні вкриє чорне лихо.

Столітній Бук.

Мовчи хоч ти, нещасна чаклунихо!

Ганя.

Бабусю, про Чугайстра докажіте.

Бабуся.

Нелегко стало черемошцям жити.

Тепер вони гуртом ходили всюди,

Аби дізнатись, де то гинуть люди?

Тії пори ясний легінь Іванко

Сподобав Лесю, дівчину-горянку.

Вони в гурті соромились кохатись,

Втікали до потоку милуватись.

Іванка й Лесю люди шанували,

Тому усі сердечно вболівали,

Як ті зникали десь біля потоку.

"Не йдіть, — казали, — згинете до строку".

Іван сміявся: "Я скручу і лева;

Не бійсь нічого, моя королево".

І так вони сиділи біля кручі.

Під ними води билися ревучі,

І вся галява сонцем заливалась,

Де юні гуцулята милувались.

Отам до них з гущавини дубини

Підкрались ловчі з челяді Горбини.

Між ними й пан з'явився, мов примара.

Іван відкинув шитого кептара,

Піднявши бартку — вихором до пана.

А той махнув лиш віхтем на Івана —

І хлопець вкляк, упав у сон глибокий.

Зареготав Горбина одноокий.

"Тягніть його за мур у глибокості,

А я дівчатко запрошу у гості.

Яка краса! Тут можна осліпитись.

Невже у хлопів ти могла родитись?

Візьму тебе, як панночку, в фортецю".

"Я не піду із тим, хто не по серцю", —

Сказала Леся й кинулась з відрога.

Горбина вслід: "Туди тобі й дорога!"

Ще ближче затріщала коротка черга, та так рвучко, так лунко, що вже не переплутаєш з тріском сухої ліщини. І нібито стогін почувся. Чи то людина у свій досмертний час, чи звір підбитий, а може, й вітер у гірській розщелині. Трудно розгадати серед буремних шумів, але щось болісно застогнало в лісі.

Юрасик (зірвався з місця.)

То, може, тата встрелили у груди.

Бабуся.

А неньо ваш туди іти не буде.

Він має повернути з того боку.

Недовге, але вкрай напружене мовчання. Потім бабуся ще тісніше пригортає до себе малят і продовжує розповідь.

Упала Леся у глибінь потоку.

Вода реве, жбурляє в чорторії,

То піною, то мулом Лесю криє,

То б'є з розгону в скелі головою

І обвиває шию душ-травою.

Несе потік із вечора до ранку

У Черемош розтерзану горянку.

А на ріні могутні черемошці

В цей час на пліт виходили по дошці.

"Диви-диви, — кричать, — либонь, людина!"

Взяли на руки: "Йой — жахна година,

Це ж наша Леся втоплена, побита".

І наступила тиша сумовита.

Несли дівча з ріки у верболози.

Старі діди — і ті ронили сльози.

Вже загорнули мертву у ряденце,

Щоб поховать...

Аж чують — б'ється серце.

Уста шепочуть: "Не спішіть ховати,

Страшну я правду хочу розказати.

Дукач Горбина має трунок сонний,

Приспить кого і кине в склеп бездонний.

Всі зниклі люди в нього в глибокості.

В фортецю йдіть, ламайте змію кості".

Поклали люди Лесю під борами

І кинулись до пана з топорами.

Побили враз озброєну сторожу,

Звалили височенну огорожу —

І до палацу швидше блискавиці.

Горбина б'є у вікна з крем'яниці,

Але йому не стримати народу,

Як весняну на Черемоші воду.

Забили двері, вікна всі, як треба,

Вогонь під дах — і полум'я до неба.

Тоді пішли гуцули в кам'яницю.

Там кожен стрів чи брата, чи сестрицю,

Чи діточок голодних у безсиллі —

Живі вони лежали у могилі.

Легінь зітхнув: "А де ж краса кохана?" —

"Ще стрінетесь", — утішили Івана.

Палац палає. Люди із комори

Пиття і їжі витаскали гори.

Наїлись, напилися...— і потому

Уже ніхто не повернувсь додому.

У їжі тій, в питті був сонний трунок.

Горбина звів з повстанцями рахунок.

З жовнірами він виліз із палацу

Попід землею — і мерщій до плацу,

Де спали сном важучим черемошці.

Він потрощив усім залізні кості,

Звелів у яму скласти й закопати,

А сам напивсь і ліг в діброві спати.

Ганя.

Мабуть, і Леся вмерла під борами?

Бабуся.

Ні, не померла. Темними ярами

Якось дійшла туди, де спали люди,

Побачила, як їх коло запруди

Закопували в ямі глибоченній.

Та що робити бідній нареченій Іванковій.

Пішла до Черемоша І як заплаче:

"Йой, душа хороша,

Порадь, куди хилитися билині —

Мені, слабій, самітній сиротині?"

Квилить і сльози ронить на каміння.

Аж бачить: із росистого пагіння

Піднявся раптом пари вихор цілий,

А з пари дід з'явився білий-білий,

В зелених шатах, з зіркою в кресані.

Він запитав: "Чого це сни погані

Мені верзуться? Ніби всі гунули,

Потрощені, у землю потонули?"

Шепоче Леся: "Любий мій дідусю,

Не сон вам снився. І сказать боюся:

Всі черемошці приспані, побиті,

В глибоку яму кинуті, зариті".

"Цьому не буть! То люди трудолюбні.

Люблю я їхні співи дзвінколунні.

Коли ведуть свої плоти летючі, —

Заслухаєшся, сидячи на кручі.

Скажу ще більше — всі вони від мене

Ведуть свій рід і від природи-нені.

Я батько їхній добророб Чугайстер,

Усіх чудес невигаданих майстер.

Веди мене до свіжої могили".

І дівчина з Чугайстером щосили

Побігли до закиданої ями.

Юрасик.

Я чую кроки — там он, за плаями.

Бабуся.

Тобі здалось, нікого там немає.

То сарночка від бурі утікає.

Бабуся. все ще утішає своїх маленьких онучат, все казкою відгороджує їх від незнаного лиха. А бідне серце її старече аж рветься, аж колеться від тривоги — ось-ось лусне оте засмучене серце. Справді,

хтось пробіг поза плаями і, мабуть, упав, бо вже не чути нічого. Лише вітер буремний шугає і стогне та божевільне регоче. Як же їй, старенькій, далі говорити про щасливий порятунок черемошців із могили, коли сама ніч оця, немов сира могила, ще й не тиха, темна, а з громами, блискавками і стріляниною, з шелестами тривожними і стогонами. Що ж їй говорити далі?..

Молода Смерічка.

Дідусю, справді хтось до нас прямує.

Столітній Бук.

Бабуся чує все те, добре чує.

Ганя.

Нема нікого. Йой, бабусю мила,

Доказуйте.

Бабуся.

Відкрилася могила,

Лиш той Чугайстер вимовив словечко,

Затим дістав Жар-птицине яєчко,

Розбив, розколотив його у ложці,

Хлюпнув у яму. Вийшли черемошці.

УсІ живі, іще сильніші стали,

Сміються радо: "Як ми добре спали".

А Леся мовить: "Спали б ви навіки,

Коб не Чугайстер дав цілющі ліки".

Й розповіла, яка біда зчинилась.

Громада вся Чугайстеру вклонилась

І, наламавши букові жердини,

Уже збиралась бігти до Горбини,

А дід спиняє: "Стійте, черемошці,

Горбина спить між скелями на рожці.

Він сам напився того трунку злого,

Довіку не хапатиме нікого.

Жовніри всі розбіглися плайками —

Коли вовки — най жиють із вовками.

А ви ідіть, трудящі, мирні люди,

На верховини — лиха вже не буде.

Коли ж який чужинець удереться,

Щоб пити вашу кров з живого серця,

І ваших сил у битві вже не стане,

І запечуть глибокі смертні рани —

Тоді свого Чугайстера шукайте,

І так мене, старого, викликайте:

Течи,вода, долинами,

Іди, біда, глибинами

У нетрини та хащини

До вічної пропащини,

А ти, старий Чугайстере,

Заступнику і майстере

Усіх чудес побажаних, —

Почуй людей уражених.

Заглянь у ті віконечка,

Де ждуть тебе, як сонечка,

Зайди у ті хатиночки,

Де кличуть щохвилиночки.

Дихни живою силою

Над ямою-могилою,

Над свіжою та ранньою,

Над вогневою раною.

А вже зі мною вам не знать урону".

Тоді Олеся хусточку червону

Подарувала дідові за ласку.

Юрасик.

Бабусенько, як схоже це на казку.

Бабуся.

Та ні, Юрасю, знають всі гуцули,

Які про давні роки не забули.

Ганя.

Бабусю, і тепер жиє Чугайстер,

Усіх чудес невигаданих майстер?

Бабуся.

Й тепер живє у брилах біля річки,

Де обіймають три малі смерічки

Старого бука край крутого плаю.

Як треба, я хутенько відшукаю,

Та й вам цей виклик треба пам'ятати.

Прямо над галявиною вогнистим павуком промайнула блискавка, за нею ударив грім: "Тр-р-ах, гу-гу-гу. Тра-а-ах, у-у!" І від того страшного удару розкололось, важко повисло небо, а з розколини гуком полилася вода. Вона заклекотіла по крутому схилу, і за якусь хвилину у міжгір'ї зашумував, запінився потік, як той, що ніс та бив об скелі колись красуню Лесю.

Студено стало. Гей, пора до хати.

Та й підтопляє ганок люта злива.

Ходімо, най нам ніченька щаслива...

Бабуся. з Ганею зникають за дверима. Юрасик на якусь мить залишається на ганку, вдивляється в пітьму ночі, з якої, неначе із глибини океану, випливають постаті могутніх черемошців, хитрюще обличчя Горбини, виблискують списи і бартки жовнірів. І нарешті йому усміхається сам Чугайстер — сивий дідусь із червоною хустиною в руці.

Молода Смерічка.

Бабуся й Ганя вже пішли до хати,

Чого ж лишився Юрця тут стояти?

Та ще коли отак громище ляска.

Столітній Бук.

В його уяві ще зоріє казка.

Поглянь сама. Либонь, на верховину

Несе лихий неситого Горбину.

Жовнірів скільки!.. Й кожен з довгим крісом.

Зникають черемошці поміж лісом,

А вдалині із хвилі Черемошу

Чугайстер вийшов. Усмішка хороша

Юрасикові серденько лоскоче.

І хлопчик тихо щось квилить-шепоче.

Юрасик.

Течи, вода, долинами,

Іди, біда, глибинами,

У нетрини та хащини

До вічної пропащини.

А ти, старий Чугайстере...

Казкові привиди лякає новий шалений удар грому. Юрасик, шепочучи слова Чугайстрового виклику, зникає в хижі.

На верховині шумить, клекоче карпатська злива. Які вони шалені, карпатські грозові зливи!

На галявину до хижі виходить високий партизан. Він ледве переставляє ноги, опираючись на автомат. Голова і груди наспіх перев'язані бинтами, через які ще проступає кров. Із розбитих чобіт стікає вода. В його очах страшна тривога за щось безцінно дороге і, мабуть, втрачене назавжди.

Партизан.

Вже день і ніч в нерівному двобою

Ворожий хвіст тягну я за собою.

А де загони — ні в кого спитати, —

Неначе раптом вимерли Карпати.

П'ять тисяч верст пройшли ми по Вкраїні,

А ще такого не було, як нині.

Відбився я в горах від партизанів

Серед борів густезних і туманів.

Скрізь вороги, мов ті вовки голодні.

Не повернуся в з'єднання сьогодні

І завтра теж — уже лишає сила,

Мене ворожа міна підкосила,

Валяють з ніг тяжкі, пекучі рани.

А де ж загони, друзі-партизани?..

Він хилиться додолу, опираючись на причілок темної хижки. При спалаху блискавки помічає сліди босих ніг на ганку.

Недавно хтось зайшов до цеї хати.

Маленькі ніжки — значить, не солдати.

Яка то радість! Є жива людина;

Хоч дід сліпий а чи мала дитина.

Самотність тяжча за тюремні грати,

В одинці страшно жити і вмирати.

Одне лиш слово рідне найпростіше —

І на душі зробилося б світліше.

А що, коли назустріч автомати —

У мене ж ні набоїв, ні гранати.

Та все одно — три чисниці до смерті,

Біда — як двері наглухо заперті.

Тяжко ступаючи, партизан підходить до дверей, стукає спочатку тихо, а потім сильніше.

Прокиньтеся, якщо усі поснули.

Пустіть, я свій, не бійтеся, гуцули.

Аби узнали, що я з цього краю,

Послухайте, я пісню заспіваю:

Карпати — край лісів та круч,

Наш край красою славний.

Гуцульський рід орлин, могуч

В труді, в бою незламний.

Тільки сонце заіскриться,

Легінь при стремені, —

Топір з кованої криці,

Крісик на ремені.

Молода Смерічка.

Він мертвий майже, ще й співати може!..

Столітній Бук.

А рідна пісня всюди допоможе

В тяжкій біді, — говорять здавна люди.

Молода Смерічка.

Йой, дідоньку, нехай то правда буде.

Я за життя боюсь героя цього.

Столітній Бук.

І я боюсь, та ще й не за одного, —

За всіх отих, що гори і долини

Пройшли, аби звільнити верховини.

Із хати чується якийсь сполоханий шепіт, поволі відхиляються двері, виходить бабуся. До неї щільно туляться Юрасик і Ганя. В старечих тремтливих руках блимає свічечка.

Постріляний, порубаний, небоже!..

Іди до хати, тут стоять негоже.

Юрасю, Ганю, проведіть до ліжка,

А я мерщій внесу водиці з діжки

Та гой-трави запарю — легше буде.

О, як тепер страждають наші люди.

Звідкіль же ти, за що так битись мусив?

Партизан За волю бивсь...

Я партизан, бабусю.

Бабуся, наблизивши свічечку до самого обличчя партизана, розглядає негаданого гостя, потому біжить до погрібника. Діти обережно проводять партизана в хату. За ними уже й бабуся поспішає із відерцем води і сухою гой-травою.

Бабуся.

Це партизан... Видать, мов Довбуш, мужній!

Чи житиме — постріляний, недужий...

Тяжко зітхаючи, бабуся заходить до хати. На галявині якийсь короткий час безлюдно. Гроза вщухла, лише поодинокі краплини бубонять по гонті.

Згодом в кінці галявини з'являється група фашистів. По зволоженій траві мигає вогонь ліхтарика, мабуть, відшукує недавні сліди.

Перший голос.

Куди він зник у цій безлюдній пущі?

Другий голос.

Та ще й пітьма, немовби чорна гуща.

Перший голос.

За голову його сто тисяч мають дати.

Другий голос.

А як не знайдем, наші можуть зняти.

Так само уперто освітлюючи дорогу ліхтариком, фашисти зникають за рогом. На ганок виходять діти.

Юрасик.

Коли солдати — знаєш, що казати?

Ганя.

Аякже, знаю... Хто б не йшов до хати.

Юрасик.

Оце герой — в казках таких немає.

Ганя.

А скільки він всього на світі знає.

Ми будемо удвох ходить до школи,

А я про те й не мріяла ніколи.

Юрасик.

І будем зватись юні піонери. Ганя.

А що, як він помре у нас тепера!

Юрасик.

Ні, не помре...

Он хтось іде до двору.

Ганя.

Диви-диви, які страшні потвори.

Юрасику, ой як я їх боюся!

Юрасик.

Не бійся, хочеш, я і засміюся.

Ганя.

Облиш, облиш. Не треба ні словечка.

Вони ж уже, дивися, недалечке.

Давай втечем до лісу під загати.

Юрасик.

Ми ж обіцяли хижку вартувати.

Страшно гунулятам, ой, як страшно перед чужими озброєними солдатами. Юрасик лише говорить, що засміявся б, ні, тут не до сміху. Діти туляться одне до одного і непомітно для самих себе відступають під ганок.

МолодаСмерічка.

Говорить Юрця, ніби засміється,

А в нього так серденько бідне б'ється,

Що вискочити ладне, розірватись.

Столітній Бук.

Гай-гай, коли вже Юркові сміятись.

Від чималої групи фашистів, що зупинилися край подвір'я, відділяються дві постаті. Вони обережно наближаються до хижі, освітлюючи дорогу ліхтариком. Картаті маскувальні плащі промокли і незграбно стовбурча-ться на плечах, чоботи забовтані в руду глину.

Перший солдат.

Не видно сліду — все розмила злива.

Другий солдат.

Не те що люди, і земля зрадлива

До нас отут, куди не повернися.

Он партизан в городі, подивися.

Солдати разом із двох автоматів відкривають шалений вогонь по опудалові, — аж клоччя із нього летить. Під градом куль каска падає на землю, і замість голови біліє гострий кілок.

Юрасик.

Та то ж опудало, щоб горобців лякати.

Перший солдат.

А йди сюди, вовчисько тричі кляте!

Гей, тут вас двоє!.. Стійте, руки вгору

Кажіть, сюди приходив хто до двору?

Юрасик і Ганя.

Нікого ми не виділи, солдати…

Другий солдат.

А в хаті хто? Мерщій ведіть до хати.

Юрасик.

А в хаті наша баба умирає.

У неї тиф... і лікаря немає.

Допоможіть, у вас е файні ліки.

Перший солдат.

Та пропадіть ви пропадом навіки.

Ох, і залізли ж ми з тобою в нору.

Бери хоч курку — і мерщій із двору.

Юрасик.

А курка теж у нас захворувала.

Її бабуся з рота годувала,

Бо так любила, мов дитя рідненьке,

Тепер не їсть, не п'є оця рябенька,

Усе лежить отут серед каміння.

В сусідів теж повимерло пташиння

Від тифу лютого чи, може, від холери.

Ніхто не знає... Всюди мруть тепера.

Другий солдат, який уже було схопив курку, мов ошпарений, кидає її, стоїть якусь мить оторопілий, потім старанно витирає руки об плаща. Затим виймає з кишені пляшечку, обливає руки, хлюпає собі на лице, на одежу.

Другий солдат.

Ще сказано — послали нас до тилу!

Не партизан, так тиф зведе в могилу,

Чума, холера чи якась проказа.

Усіх передушив би я відразу,

А партизанів драв би, мій капрале.

Перший солдат.

Дивись, аби тебе не обідрали.

Земля і люди тут за партизана.

Ходім, а то потрапим до капкана.

Другий солдат.

А де ж звірята, дать би їм приклада

Перший сол дат

Не зачіпай, можливо, тут засада.

Ми й так іздуру шуму наробили —

Горохове опудало убили.

Про це ні слова серед наших друзів:

Сміятимуться, як із боягузів.

Другий солдат.

Ну, то давай підпалимо хатину.

Перший солдат.

Ходім, ходім, бо буде куля в спину.

Солдати, наче висліджені звірі, крадучись, зникають з подвір'я, тануть в імлі. Гурт фашистів, який спочатку з'явився край подвір'я, зник ще тоді, як розвідники зняли стрілянину.

Юрасик і Ганя з глибини ганку, де вони ховалися останні хвилини, виходять на подвір'я. Вони сполохані, але раді.

Ганя.

Пішли, злякалися, ми обдурили файно.

Юрасик.

Щось треба діять, Ганночко, негайно.

Великий чоловік лежить у нашій хаті;

Недаром нишпорять ці нелюди прокляті.

Ганя.

Тихіше. Вернуть — будуть бити злісно.

Юрасик.

Тепер уже не вернуться, бо пізно.

І тифу налякалися до смерті.

Вже не про них подумай-но тепер ти,

Про партизана, що від рани гине.

Бабуся, виходить із хати, зупиняється на ганку.

Бабуся.

Мабуть, наш гість не проживе і днини.

Пішли?..

Ганя.

Пішли, бабусенько, йой, люті.

Бабуся.

Бодай би потопилися у руті.

Вона щось шукає під стріхою на ганку і знов повертається до хати.

Ганя.

Не проживе і днини, чуєш, Юрку?

Скажім бабусі, най заріже курку.

Він зголоднів і тому так хворує,

А як хороша страва запарує,

Підійметься, поїсть, сильніший буде.

Юрасик.

Його дві кулі встрелили у груди,

Живіт пробито, страва не поможе.

Робить щось греба, так сидіть негоже.

Діти стоять запечалені, мовчазні. "Робити щось, діяти треба!" — аж пече в маленьких голівках і з болем відлунюється в серденьках дитячих.

Стоять діти, дивляться то на землю, то на небо. А небо поволеньки світліє. Грозові хмари рвуться на шматки і, мов гурти овечок, розбігаються за ліси на нові пасовиська. Над горами біліє край неба — то сходить місяць. Його ще не видко, але світлішає, світлішає потроху на верховині. А з тим і на душі ніби світлішає поволі.

Столітній Бук.

Чого вагаєтесь, шукайте допомоги,

Хай не спиняють вас жахні дороги.

Молода Смерічка.

Що ти говориш, діти повмирають.

Столітній Бук.

За праве діло хай хоч серце крають.

Я б на край світу сам пішов по ліки,

Та жаль, корінням вріс отут навіки.

Сова.

А я за це й крилом кивнуть не хочу, —

Лякливих краще криком заморочу.

Столітній Бук.

Хіба збагнуть старій лихій Совині

Ті почуття, які живуть в людині,

Що йде на бій за щастя і свободу

Своєї Отчини і рідного народу.

Юрасик.

А що, коли і справді є Чугайстер,

Усіх чудес невигаданих майстер?

Я знаю плай, що йде до Черемоша,

По нім ходили з татом до Тимоша

Здається, знаю, де висока брила,

Про котру нам бабуся говорила.

Ходімо, Ганю, завтра пізно буде.

Ганя.

Та зараз ніч темнісінька повсюди,

А я в пітьмі, Юрасику, боюся.

До того ж і розсердиться бабуся.

Юрасик.

Вона про це зовсім не буде знати.

Ми зберемось і підемо від хати.

Я покладу кресало у табівку

Та ще свою мережану денцівку.

Тут близько, ми й повернемось до ранку

Не ходь у хижу, зберемось на і анку.

Ганя.

Ні, ні, Юрасю, пождем до світання.

Бабуся (виходячи з хижі).

Вже й не говорить, слабшає дихання

Самі лиш очі пломенять, як свічі.

Гой-зіллячком його кропила тричі —

Безсилі тут усі горянські ліки.

Чого ж це люди наче ті каліки

Перед тупою смертною косою?

Умре твій брат — лиш ороси сльозою

Могилу свіжу і ступай додому.

А я б цьому синкові молодому

Своє життя віддать не пожаліла,

Але це виймеш серденька із тіла.

Та й що йому в моїм старому серці,

Де капля крові жевріє на денці.

Йому по рівні серце Велет-Пана,

Щоб вічно билось в грудях партизана.

Бабуся. замовкає, ніби згадавши щось дуже важливе, біжить за причілок і повертається в хижу з листям в руці. Ганя хоче її наздогнати, мабуть, спитати про щось, але Юрасик хапає за руки, затримує.

Юрасик.

Сестричко, чула, він уже вмирає.

Он і світання йде по небокраї.

Ганя.

То місяць сходить, Юрцю, не світання.

Юрасик.

Ходімо швидше, кинь свої вагання.

Прогаємось, а він померти може.

І татові Чугайсгер допоможе.

Ганя.

І татові?!

То вже ходім шукати. А знаєш, як Чугайстера гукати?

Юрасик.

Течи, вода, долинами,

Іди, біда, глибинами,

У нетрини та хащини

До вічної пропащини.

Та знаю, люба Ганю, пам'ятаю.

У сні скажу, коли хто запитає.

Давай іти.

Ганя.

Ну, то й ходімо, Юрцю,

Не так і лячно, коли ми укупці,

Взявшись за руки, гуцулята простують до лісу.

Вони якийсь час видніються на схилі галявини, а потім зникають за галуззям. Лиш чути, як Ганя повторює слова Чугайстро-вого виклику, щоб не забути.

Течи, вода, долинами,

Іди, біда, глибинами...

Сова.

Аву-угу!

Дорога в дугу

Зігнулася, зломилася,

Малята заблудилися.

Їх душ-трава залякує,

Над ними ворон крякає.

За якусь хвильку її слова затихають. На небі зовсім розійшлися хмари і стало так світло, так ясно на верховині, пю видко навіть сліди в прим'ятій траві, сліди босеньких ди" тячих ніжок.

Бабуся.

Заснув, і серце вже рівніше б'ється.

Поклала я любисток біля серця,

Він освіжає кров — давно те знаю.

Це зілля треба рвати серед маю,

Під час грози... Агов, а де це діти?

Юрасю, Ганю, швидше в хату йдіте.

Не чути!.. Боже!..

Це ще мені лихо. Хіба жартують?..

Ні, повсюди тихо. Юрасю! Ганю!

Миттю йдіть до хати.

Із глибини лісу доноситься далекою луною: "Ми рушили Чугайстера шукати!"

Бабуся.

Йой, горенько! Скажіте, добрі люди!..

У хащинах і дикий звір заблуде.

Агій, куди ви? Темно, бездорожнє!

Вернітеся!.. Не можна так... Не мо-о-жна.

Кидається бігти за дітьми, але не витримує стареньке серце. Лиш крок чи два — і бабуся, хапаючись за груди, падає.

Молода Смерічка.

Померла сива горлиця в знемозі.

Хто ж заспокоїть діточок в тривозі?

Столітній Бук.

Зціліть старенькій серденько, Карпати,

Не можна їй сьогодні умирати.

Бабуся. лежить нерухомо, як мертва. А може, й справді померла бідна. Хіба знесеш стільки всього жахного та в одну коротку літню нічку. Ні, ворухнулася, звелась на руки важко-важко і шепоче.

Бабуся.

Йой, дітоньки, та що ж я наробила,

Оманою довірливих згубила!

Бабуся. нерухомо дивиться в гірську місячну далечінь Молода Смерічка. печально тулиться до Столітньою Бука.

Над галявиною повільно й урочисто пролітає Золотава Птаха. Вона крилом торкається сивої бабусиної голови і відлітає туди, де зникли діти.

Золотава Птаха (співає).

В громадді каміннім,

В гнізді соколинім

Родились орлятами ви.

І крила простерши,

На подвиг уперше

Злетіли під регіт Сови.

Я Птаха Злотава, —

Звитяга і слава —

За вами услід полечу.

У ночі тривожні

Ліси бездорожні

Надіями вам освічу.

Мужайтеся, діти,

Невтомно ідіте —

Хай путь перед вами страшна.

До щастя і волі,

До світлої долі

Сміливих виводить вона.

ДІЯ ДРУГА

КАРТИНА ПЕРША

Рівна полонина край гірського рідколісся. Петляста стежина, яку ледь помітно у високих травах, розходиться на два боки. То тут, то там поодинокі буки, смереки. Вони крислаті, густокронні, бо зростали на просторі. А одна, найвища, мабуть, найрясніша, смеречина, з корінням

вивернута нічною бурею, лежигь, простягає своє віття до стежини, мов говорить: "Підведіть мене, я ще довго буду прикрашати цей край".

Ясний, але досить студений ранок. З гір на долину легеньким серпанком стікають тумани, і там, де розривається серпанкова пелена, під сонцем спалахують роси, немовби ті краплини не з води, а з казкового горючого кришталю. Довкола усе таке чисте, буйне і соковите, яке можна зустріти, мабуть, лише в щедротах карпатської природи. Навіть повалена бурею смерека ще довго не засохне, не помре, хапаючись за землю останніми корінцями.

На полонинку до роздоріжжя стежок виходять Юрасик і Ганя... Вони дуже стомлені, одежка аж до плечей зволожена росою. Проте на обличчях не видно смутку і страху, вони сяють збудженням і радістю. Це, мабуть, тому, що після тривожної ночі настав світлий ранок і вже недалеко до Черемошу, до зустрічі з добрим Чугайстром.

Юрасик.

Ізнов стежки розбіглися в два боки.

Гірські плаї, неначе ті потоки,

Розходяться галузками щомиті.

Усі Карпати ними оповиті.

По котрій нам іти тепер, Ганнусю?

Ганя.

Не знаю... Але я вже не боюся.

Це уночі лякалася до дрожу.

Я прийняла за відьму дику рожу.

Старі пеньки здавалися вовками

Між травами густими і гілками.

А отоді, як щось в кущах шугало

І ти дістав кремінчик та кресало

Й почав кресати — я мов задубіла.

Що то було?

Юрасик.

Здається, кізка біла.

Ганя.

А коби вовк?

Юрасик.

Усіх страшить кресало,

Говорять, що б у лісі не гасало.

Ганя.

Іще мене Сова лякала всюди.

Як закричить, аж холодіють груди.

Юрасик.

Надалі сов не бійся, будь обачна.

Ганя.

Удень — то ні, а ніччю йой як лячно!

Юрасик.

Кого б спитать, куди до Черемошу?

Ганя. А ти ж ходив із татом до Тимоша?

Юрасик.

Торік було, не годен пригадати.

Ганя.

У птахів, кажуть, можна запитати.

Край полонини між низеньким рідколіссям засяв уранішньою росою могутній Столітній Бук, а біля нього Молода Смерічка. Вони такі ж самісінькі, як ті, що стоять в бору біля одинокої гуцульської хижі. Здається, вчора вечором знялися і пішли слідом за малятами і тепер разом з ними зупинилися ось тут, над полониною, аби дізнатися, що ж далі буде з їхніми любими гуцулятами.

Молода Смерічка.

Скажи, дідусю, чи говорять птахи?

Столітній Бук.

Говорять всі пташки, жуки, комахи.

А особливо Птаха Золотава,

Що світиться, немов ясна заграва,

Як люди, розмовляє. Бо дівчатком

Жила вона у цих борах спочатку.

За ге, що світлу волю шанувала,

Їй доля злотні крила дарувала.

Й тепер вона усім, хто йде до волі,

Стрічається у лісі чи у полі

Та вказує, куди іти-ступати.

А вже малим вона як рідна мати.

То задзвенить тихенько, зашепоче,

То заспіває пісню серед ночі.

Ганя.

Так, так, у птахів треба запитати,

Коли не знати стежечки до хати,

І як у хащі заведе Блудика,

Де в шпичаках росте малина дика, —

Пташки хоч відки виведуть додому.

І навіть розмовляють по-людському.

Я знаю, як їх кликати-гукати.

Мене не раз цього учила мати,

Коли жива була. Послухай, погукаю;

Хтось відгукнеться із трави чи з гаю.

Синиці-сестриці,

Я дам вам водиці,

Посиплю зернята,

Мої пташенята.

Вкажіть-но, сестрички,

Стежину до річки.

Юрасик.

Не чуть нічого. Вийму сопілчину

І "ластівку" заграю для почину,

А потім соловейком засвищу я,

Можливо, прилетить котрась, почує.

Юрасик виймає свою мережану денцівку і починає грати. Сопілочка дзьохкає ластівчиним голосом, а потім підпадьомкає, мов перепілка, солов'єм заливається на всі лади, синицею, щигликом жвавим. На чистий і ніжний голос Юрасикової сопілки з усіх боків злітається птаство. В галуззі дерев, в росяниці трави, перепурхуючи з крони на крону або в кружлянні підіймаючись до неба, засвистіли, защебетали, затьохкали птахи. І не можна відрізнити, де сопілчин голос, де пташиний.

Ганя.

Йой, скільки їх уже злетілось, Юрку.

Я бачу он сизесеньку голубку,

Он соловейка бачу і синицю,

А на ліщині золотаву птицю.

Чи не жар-птиця часом? Аж палає...

Юрасик.

Казали, їх немає в нашім краї,

Уже давно покинули Карпати.

Ганя.

Все 'дно я буду у пташок питати.

Синиці-сестриці,

Я дам вам водиці,

Посиплю зернята,

Мої пташенята.

Вкажіть нам, сестрички,

Доріжку до річки.

Ганя не говорить, а тоненько-тоненько, наче пташина, наспівує. Юрасик в лад їй виграє на сопілчині. Ще й ще повторює свій виклик Ганнуся, на всі голоси пташині заливається денцівка, а потім замовкає. І чують діти, як одна пташина: "Ганцю-Ганцю, я гратиму, а ти іди до танцю".

Ти чуєш, Юрцю, кличе танцювати.

Ота, що крильця білі, наче з вати.

Ганя закрутилася в таночку, Юрасик підігрує їй на сопілці, а пташки співають і говорять кожна про своє. Одна дзеленчить: "Я синиця, де водиця?", а за нею малята із гніздечка: "Ми пташата, де зернята?" Коли ж накричалися і трохи вщухли найменші, найжвавіші, тоді підлетіла ота Золотава, що аж горить, і заспівала:

Юрцю-Юрцю,

Мій голубцю,

Люба Ганю,

Йдіть, кохані,

Все донизу,

Тут поблизу,

Між смерічки

Аж до річки.

А потім знялася, полетіла і крилом торкнулася до стежки, що повертає вниз.

Ганя.

Мій рідний Юрцю, каже, що донизу

Через смерічки і, либонь, поблизу.

Юрасик.

А може, й так, неправду кажуть птиці.

Посидимо,спочинемо в травиці.

Діти сідають у пухнату мураву. В цей час все птаство змовкає, зривається з місць і розлітається у всі боки. А Золотава пурхнула біля самісіньких гунулят і якось лякливо сплеснула крилами й прошепотіла: "Тікайте, діти". Почулося зле звірине завивання. На полонині показався величезний дикий кабан. Він, не поспішаючи, ішов прямо на дітей, риючи перед собою землю.

Юрасик.

Дивися, Ганю, дикий кабанище.

Ганя.

Йой, я боюсь.

Юрасик.

Мерщій на бука, вище!

Діти прожогом вилазять на дерево і вмощуються між галуззям. Кабан підходить до бука, риє землю під корінням, злісно звискуючи.

Юрасик. сідає на гілку, як на коня, упирається спиною в стовбур і дістає кресало. Кресь-кресь, кресь-кресь, але ні іскорки від кремінця — світло стало, ранок запалав. А дикий кабан навіть голови не підіймає, риє і риє.

Ганя.

Під корінь, лютий, починає рити.

Юрасик.

Коби рушниця, міг би зразу вбити.

Ганя.

Підриє бука, ми впадем додолу.

Юрасик.

Великий бук, не звалиться ніколи.

Ганя.

Аж так він буде ритися до ночі.

Юрасик.

Не плач, пориє трохи й не захоче.

Ганя.

У мене серце вирветься від ляку.

Юрасик.

Коби зламать мені товсту ломаку.

Ганя.

Йой, упадем, не побоїться бука,

Яка ж вона страшна, оця звірюка.

Лунає постріл, за тим другий, третій. Дикий кабан зі скаженим ревом крутиться навколо дерева, кидається до лісу, та ще постріл — і він падає мертвий. Юрась напівсвідомо шепоче:

Течи, вода, долинами,

Іди, біда, глибинами...

По стежці із рідколісся вибігає мисливець в гуцульській одежі. Він поспішає до кабана, але, помітивши дітей, зупиняється. Ганя з Юрасиком швидко спускаються з бука.

Юрасик. (до мисливця-розвідника).

Йой, вуєчку, спасибі вам велике,

Бо з'їло б нас оте страхіття дике.

Мисливець-розвідник

Чого сюди забрались, бісенята?

Ганя.

Ні, вуєчку, ми люди, гуцулята.

Мисливець-розвідник.

Самі ви тут чи, може, з батьком, братом?

Юрасик.

Самі, самі, бо сталось лихо з татом.

Мисливець-розвідник.

Яке ж то лихо?

Юрасик.

Узяли солдати,

А ми йдемо Чугайстера шукати.

Мисливець-розвідник.

Скажи мені, а хто ж то є Чугайстер?

Юрасик.

Усіх чудес невигаданих майстер.

Мисливець-розвідник замислюється, ставить до бука рушницю, дістає з кишені велику цукерку і дає дітям. Коли він ліз до кишені, відкинувши полу свити, Юрасикові здалося, що під свитою військовий мундир. Та ні, це лише здалося. Звідки у гуцула може бути ворожий мундир? Та ще у такого доброго гуцула, який врятував їх від звіра і частує цукерками, а зараз так привітно, так співчутливо усміхається до них. Файний вуйко.

Мисливець-розвідник.

Де ж він живе, скажіть, мої хороші?

Юрасик.

Той чудодій живе на Черемоші.

Мисливець-розвідник.

Я сам тутешній, знаю всі стежини

До Черемошу по кущах ожини.

Ганя.

І знаєте, де є високі брили,

Де три смерічки бука охопили?

Мисливець-розвідник

Чому ж не знать?

Це там, де фольварк панів.

У ті краї водив я партизанів.

Так ви йдете Чугайстера шукати,

Щоб тата із неволі рятувати?

Ганя.

Ні, татко сам повернеться додому,

Бо він лихого не робив нікому.

Хіба пошкодять... А тепер зарана

Зцілити треба вуйка партизана.

Постріляний, ледь-ледь добувсь до двору.

Мисливець-розвідник.

Звідкіль?

Юрасик.

Ізнизу, із Товстого бору.

Мисливець-розвідник.

Учора я стрічав ось тут одного,

Із вусами, високого такого.

Здружився з ним, файнішої людини

І не знайдеш.

Юрасик.

Це він. І він загине...

Мисливець-розвідник.

Тепер-то не загине, ви щасливці,

Що стрілися зі мною. Тут мисливці

Зібралися із верховин карпатських,

Є люди й від загонів партизанських,

Вони негайно викличуть Чугайстра,

Усіх чудес невигаданих майстра.

І разом з ним ви підете до хати.

Юрасик.

Для цього, вуйку, треба виклик знати.

Мисливець-розвідник.

Ану скажи, я знав колись ізмалку,

Та вже забув оту чудну гукалку.

Юрасик.

Течи, вода, долинами,

Іди, біда, глибинами

У нетрини та хащини

До вічної пропащини.

А ти, старий Чугайстере,

Заступнику...

Мисливець-розвідник.

І майстере...

Вже пригадав. Спасибі, любі діти.

Тепер до кухні снідати ідіте.

А я піду Чугайстера шукати,

Щоб друга-партизана врятувати.

Коли мисливець-розвідник знову дістав із кишені цукерку, Юрасик ще пильніше придивився. Ні, таки під свитою новий солдатський мундир, ще й з павуком срібним, точнісінько таким, як на ворожих літаках намальовано. І говорить цей вуйко якось не так, як гуцули. Та, може, він сам партизан, що прийшов на Карпати з Великої України. А що мундир солдатський, так ходять же партизани у чужинських мундирах, бо де їм брати одіж, як не у ворога. Але треба запитати, бодай лихо не стало. Та що ж питати? Коли він хитрує, на наше лихо, то правдоньки не скаже.

Юрасик з Ганею відходять від мисливця-розвідника і зупиняються трохи осторонь під Молодою Смерічкою і Сто літнім Буком.

Молода Смерічка.

Не до душі мені отой мисливець.

Столітній Бук.

Чекай, мала, це ж є жовнір-чужинець,

Що застрілив лісничого Кіндрата,

Аби одежу з пліч його забрати.

Молода Смерічка.

Тікайте, дітки, швидше у діброву.

Столітній Бук.

Не знають гуцулята нашу мову.

Не знають мову, слів твоїх не чують,

Але тривогу серденьком відчують.

Юрасик.

Тривожно щось мені на серці, Ганю,

Якісь думки гнітять мене погані.

Недобре чую я в отій людині.

Так не говорять в нас на верховині...

Під свитою на нім мундир з хрестами.

Ганя.

Ходімо, Юрку, їстоньки, а тамо...

Мисливець-розвідник.

Не гайтеся, ідіть поїжте хутко.

За півгодини я вже буду тутка.

Юрасик і Ганя поволеньки боязко відходять по стежині туди, куди показав мисливець-розвідник. Молода Смерічка. ще тісніше тулиться до Столітнього Бука та все щось шепоче. Ой, страшно їй за долю маленьких, довірливих гуцулят. А що робити? Коби вони знали їхню лісову мову, — так ні, не знають.

Мисливець-розвідник залишається на місці, подає сигнальний посвист раз, удруге, утретє, усміхається, з задоволенням потирає руки. Розстібає гуцульську свиту, з-під якої зеленіє новенький мундир з залізним хрестом і фашистськими відзнаками молодшого офіцера. При охороні з'являється фашистський полковник.

Полковник.

О, мій мисливець! Що приніс нового?

Мисливець-розвідник.

Пан оберст, маю вбитого й живого

На доброму своєму полюванні.

Погляньте, он кабанчик на поляні,

Гладкий, ікластий, наче по наказу.

Три кулі я загнав йому відразу.

І двох малят довірливих до сміху

Затримав я на радісну потіху.

Полковник.

За кабана спасибі, недаремно

Ти носиш зброю, мій капрале, ревно.

Але до чого нам твої малята?

Мисливець-розвідник.

Пан оберст мій, наївні гуцулята

Ідуть до річки викликать Чугайстра,

Усіх чудес невигаданих майстра,

Щоб лікувати в хижі партизана,

Високого, вусатого...

Полковник.

Нежданa чудова звістка.

Мисливець-розвідник.

Бачте, надолужив,

Аж двох зайців убив.

Полковник.

І превеликих, друже!

Це не зайці, а справдішні ведмеді...

Підвищення тебе чекає, Еді!

Мені вдалось через одного пана

Узнати все про того партизана,

Якого ви відбили від загонів

Це генерал радянський без погонів,

Це комісар, що знає вся Вкраїна,

Іван Коваль. Шифровка із Берліна —

Узять живим його за всяку ціну.

Навколо двору звести збройні стіни,

Як нас ці діти приведуть до хати.

Мисливец ь-розвідник.

Навряд чи так ми будем успіх мати.

Ще здіймуть крик уперті бісенята.

Коваль у ліс — і справа вся зім'ята.

Є в мене план. Гуцулів ми роздягнем

І на солдатів одяг їх натягнем.

А повара нарядим, як Чугайстра,

Усіх чудес невигаданих майстра.

Полковник.

Чудовий план! Пошлю до нагороди.

Вбирайте повара і одягайте взводи

В дрантя селянське, а усіх гуцулів

Живими в землю, щоб не тратить кулі.

Офіцери розходяться. За переліском чути грубу лайку, затим крик Гані. Із кущів, блідий, стривожений, вибігає Юрасик.. Оглядається на всі боки, наче шукає порятунку. Поблизу не видно нікого, а далі, куди не глянь, вартові, патрулі.

Юрасик.

Оце знайшли жадану допомогу!..

Тепер катам указувать дорогу,

Аби вони схопили партизана,

Та ще й самого Коваля Івана.

Про нього в нас і коломийки склали.

Я сам їх чув, як легші співали.

Ой Ковалю, Коваленку,

Славний партизане,

Поспішай на верховини

Крізь густі тумани.

Бо у нас на верховинах

Не дощі, не грози,

То чужинці день і нічку

Точать кров та сльози.

Як зустрів Коваль чужинців

І почав кувати,

Тільки шмаття полетіло

Та на всі Карпати.

Юрасик не співає цю героїчну пісню, він вишіптує її слова, ледь рухаючи губами. Потім шепіт переходить в нечутний плач.

Юрасик закриває очі рукавчиком. Сльози самі навернулися, і ніяк не можна їх зупинити. В них було все — і невимовний розпач, і біль нестерпний, і злість на свою невдачу.

Не плач! Слізьми його не врятувати.

А що робить, хто може раду дати?

Вести у двір і попередить криком?

Ні — в інший бік густезним лісом диким.

Біля Юрасика знову запурхала Золотава Птаха і защебетала. У тому щебеті Юрасик розібрав слова:

У двір нізащо,

Ведіть у хащі,

У найтемніші,

У найгустіші.

Нехай у твані

Згинуть погані.

За мною йдіте,

Хороші діти.

Ідіть борами,

Ідіть ярами,

Я буду з вами

Та перед вами.

За цими словами Золотава Птаха знялась і полетіла просто понад травою до найгустішого бору.

Юрасик.

Спасибі, пташко, підем за тобою

У хащі із ворожою юрбою.

Гірко плачучи, на полонину вибігає Ганя... Вона ронить шматочки хліба і не підіймає їх. Нехай лежать, хай хоч вовки їх поїдять чи дикі кабани, коли за кожен кусник отаке знущання.

Ганя.

Куди ж ти дівся, Юрчику мій рідний?

Дісталося твоїй сестриці бідній.

Тут кухар ще лютіший, як чужинець.

Бабусі я хотіла на гостинець

Хоч хлібця взяти, а страшенний кухар

Схопив мене за коси і за вухо,

Ледь-ледь не відірвав мені голівку,

Підняв угору, вдарив об долівку.

Юрасик.

Мовчи, Ганнусю, я про все вже знаю.

На кухню не пішов, а сів отут ізкраю,

В густих кущах. Мені отой мисливець

Чужинцем видався. І справді він чужинець.

Рішили у гуцульське одягтися... І йти до нас.

Ти плачеш? Посміхнися. Хоч роблено.

Ганя.

Не можу, лячно, Юрцю. Юрасик.

А ти переможи себе, голубцю,

Не проронi i зайвого словечка.

Коли спитають — скажеш, недалечке

Подвiр'я наше, тамо за горою.

Ми пiдемо дорогою новою.

Не по стежках, а прямо лiсом, бором

Аж поза тим скелястим косогором.

Ганя.

Заблудимо ж.

Юрасик.

Цього i треба, Ганю,

Щоб заблудили хитруни погані

I не схопили в хижі генерала.

Ганя.

Вiн генерал?.. А я того й не знала.

Юрасик.

Тому ж вони i бiгають хортами

Поміж дворами нашими й хатами.

Ганя.

Давай тікать.

Юрасик.

Куди? Сторожа всюди. Тут їхній штаб.

Тут гинуть наші люди.

Ганя.

І тато наш.

Юрасик.

Не відаю про тата.

Ганнусю, глянь, он сунеться багато

Чужинців.

Ганя.

Ні, здається, що гуцули.

Юрасик.

Вони чужі кептари одягнули.

Будь веселіша, ніби все як треба.

О, хоч би грім тяжкий на них із неба.

На галявині метушня потроху вщухає. З'являється чимала група фашистів, переодягнених в гуцульське вбрання. До дітей наближається мисливець-розвідник. Ще хтось товстий у чудернацькому вбранні. Він відстає від мисливця-розвідника, мабуть, не бажає швидкої зустрічі з гунулятами.

Діти, взявшись за руки, стоять осторонь. З'являється знову Золотава Птаха.

Золотава Птаха.

У двір нізащо,

Ведіть у хащі.

Ідіть борами,

Ідіть ярами,

Я буду з вами

Та перед вами.

Ще тривожніше зашуміли Столітній Бук. і Молода Смерічка., киваючи вслід гуцулятам, що вирушили в страшну дорогу.

Молода Смерічка.

Йой, дідоньку, на смерть і люту муку

Вони ідуть.

Столітній Бук.

Що ж діяти, онуко?..

А ти хіба, коли б ходить уміла,

В біді такій сей подвиг не вчинила?

Золотава Птаха (співає).

Ідіть без вагання,

У хащі і твані

Заводьте чужинців-заброд.

Про вас на Вкраїні

Казки вічноплинні

Складатиме вільний народ.

І смілі малята,

Ясні соколята

Шукатимуть ваші путі

На горах Карпатах,

На Татрах горбатих

В своєму новому житті.

КАРТИНА ДРУГА

Скеляста лобовина серед хащів. Попереду глибоке провалля з крутими обривами, порослими густим грабовинням та бур'янами. Туди навіть високе сонце не докидає свого проміння — одвічний морок і сира холоднеча. Аж страшно, коли поглянеш зі скелі в оту тьмяну безодню. Каміння покрите пухким, як хутро, мохом. Не видно ні стежок, ні поодиноких слідів — безлюдна і глуха місцевість. Тихо зітхають непролазні хащини, жарко парують вологі скелі, нічого не чути, крім рокотання невидимого потоку десь у глибокості.

Продираючись через гущавину, на лобовину виходять Юрасик, Ганя, мисливець-розвідник, солдати, наспіх переодягнені в гуцульське вбрання, і "Чугайстер". Це товстий, неповороткий чоловік у чудернацькій накидці, зробленій із мадярських плащів. На голові у нього високий зелений капелюх, схожий на куховарський пбсуд, а за спиною паперові крильця, уже добре пом'яті. На масному голеному підборідді чорною фарбою намальована борода і тоненькі, немов дві п'явки, вуса.

Всі чужинці потомлені і страшенно злі. їх уже не так багато, певне, розгубилися в хащах. Вони, мабуть, давненько догадалися, що діти хитрують, а тепер, коли перед ними бездонне провалля, — і зовсім переконалися, що гуцулята ведуть їх не додому, а в безлюдні, несходимі хащі.

Юрасик.

Щораз питають, де та де подвір'я.

У них до нас Велике недовір'я.

Ганя.

Дивися, ми дійшли до крутояра.

Йой, братику, нам буде люта кара.

Юрасик.

Тепер почнуть питати по-другому.

Ганя.

Ніколи ми не вернемось додому.

Мисливець-розвідник.

Стежок не видно, скрізь яри та пущі.

Поговорю ж я з вами, проклятущі.

Так де ж подвір'я, хата, говоріте,

Ви шпигуни, а не гуцульські діти.

Юрасик.

Не шпигуни ми, заблудились трішки.

Розмили зливи всі плаї-доріжки.

І запитати ні в кого, безлюдно.

Ганя.

Я ніжки збила, аж ступати трудно.

Малина дика шпичаками ріже,

А ви усе скоріше та скоріше.

Мисливець-розвідник.

Базікать годі, хитрі бісенята.

Як зветься місце те, де ваша хата?

Які прикмети: бук, смерека, скелі?

Кажіть, бо будуть жарти невеселі.

Він злісно шарпає дітей за одежку, рвучко витягає із кииїені пістолет і наставляє на Ганю. Та з переляку плаче і, запинаючись, починає говорити.

Ганя.

Місцевість наша зветься...

Юрасик.

...Верховина.

Навколо там саменька грабовина.

Смерек та буків не росте при хижі.

Праворуч дві скали, зовуться Крижі.

Мисливець-розвідник розгортає карту і разом з іншими пильно розглядає написи, але, мабуть, нічого із названого не знаходить.

Мисливець-розвідник.

Так, значить, ти говориш Верховина.

А може, Круторівна полонина?

Юрасик.

Не відаю, де тая Круторівна.

Це, може, там, де є гора Жарівна?

Але від нас вона далеко, пане.

Мисливець-розвідник.

Ти брешеш все мені, хлопча погане. На карті назв таких зовсім немає. Кажи, де хата, у якому краї?

Юрасик.

Я вже казав, отам вона, ізнизу.

Мисливець-розвідник.

Ану, несіть сюди побільше хмизу,

Підсмалимо оцих вовчат в кострищі,

То будуть знать, де нижче, а де вище.

"Чугайстер".

Не бійтеся, скажіть мені всю правду.

Я рятівник ваш. Можу дать пораду,

Як ізцілити партизана-брата

І де знайти загубленого тата.

Та й вас не будуть смажити в багатті.

Юрасик.

Не бути вам повік у нашій хаті!

А ти, пузань, Чугайстром одягнувся,

Бодай в могилі тричі повернувся

За люту хитрість. Знайдеться Чугайстер,

Усіх чудес невигаданих майстер.

Гуцульський, наш, — врятує партизана,

А ви звідсіль не вийдете до рана!

Мисливець-розвідник.

Гей, сосунці, звідкіль таке завзяття?!

Беріть їх разом, кидайте в багаття.

Два солдати, скинувши гуцульські свити, поволі підступають до дітей, як звірі, що потім спритно кидаються на здобич. Юрасик і Ганя також повільно відступають все ближче і ближче до провалля.

Журно-журно шумлять дерева, а з того шуму чується голос Молодої Смерічки.

Молода Смерічка.

Бодай ми всі ні гілочки не мали,

Аби на них ці дітки не палали.

З'являється Золотава Птаха. Вона до самісінької травиці припадає і слізно квилить до гуцулят. Але перелякані діти не чують її голосу.

Золотава Птаха.

І я дівчам колись в огні горіла,

За те мі доля дарувала крила.

Врятуй і їх, старенька мамо-доле.

Забита доля... Воленьку, мій боле!

Солдат хапає Юрасика.

Мисливець-розвідник.

Так скажете, куди Іти до хижі?

Юрасик з силою вириває́ться із рук солдата.

Юрасик.

Горіть самі в огні, звірюки хижі,

А нас Чугайстер знайде в глибокості,

Життя вдихне, зцілить побиті кості.

Течи, вода, долинами,

Іди, біда, глибинами...

Юрасик підсаджує собі на плечі маленьку сестричку, робить кілька кроків до обриву і стрибає у провалля. Солдати якусь хвилину стоять розгублені, а потім відкривають шалений вогонь невідомо по кому і куди. У відповідь на цю стрілянину громохкою луною з іншого боку спалахнув ще сильніший вогонь із багатьох автоматів і кулеметів. Вороги розбігаються по хащах, лише "Чугайстер", переляканий несподіваною стрілянино́ю, попхався в розщелину.

Не припиняючи вогню, на скелю вбігає група партизанів. Вони оглядають лобовину, багаття, підбирають покинуту зброю.

Командир застави.

Дивись, підлізли прямо до застави,

Порушивши усі свої устави,

А то було в гущавину — ні кроку.

Перший партизан.

В могилу заманулося до строку.

Ще й вогнище?.. Такого не бувало.

Другий партизан.

Рішили смажить українське сало!

Перший партизан.

Щоб п'яти ним підмазати для втечі.

Другий партизан.

Чого це тут лежать гуцульські речі?

Перший партизан.

Неначебто щось труситься в галуззі.

Командир застави.

Ведіть його мерщій до гурту, друзі.

"Чугайстер".

Їх бін Чугайстер. Рятував гуцули.

Командир застави.

Такого ми ніколи ще не чули.

Обслідуйте цього артиста, хлопці.

Он бачу пістолетика при боці.

За чим до нас пожалував у гості?

Перший партизан.

Чого лиш не вигадують у злості.

Хлопці з реготом знімають зелений капелюх, і на сонці зблискує широка лисина "Чугайстра". Зривають плаща, розмазують по обличчю чорну фарбу. Розмахують перед його носом паперовими крильцями і крутять куховара, мов товсту колоду, поставлену сторчаком.

Командир застави.

Ведіть до штабу, може, щось цікаве

Там розповість опудало лукаве.

В дідів казкових рядяться фашисти.

Нечисто роблять.

Перший партизан.

Діло в них нечисте.

Командир застави.

Максиме, Грицю, в розвідку по сліду!

Партизан.

Єсть, командире, я негайно їду.

Командир застави.

А ти лети в засаду на Глибоку.

Скажи, нехай там дивляться в три ока!

Командир застави оглядається і помічає якусь метушню навколо полоненого "Чугайстра".

Командир застави.

Ну й жируни! Я ж наказав — до штабу...

Третій партизан.

Рішили нарядить його, як бабу,

Ну, скажемо, як відьму з лисогір'я.

Четвертий партизан.

Для цього треба помело із пір'я.

Командир застави.

Облиште це. І у такім наряді,

Я думаю, що гостю будуть раді.

Майже з дитячою веселістю партизани наряджають "Чугайстра". Замість розмазаної бороди чіпляють кінський хвіст, на паперових крилах малюють якихось чортиків. На голову до капелюха прикріплюють димлячу головешку.

Третій партизан.

Це ж цар. Йому ходити не годиться.

Один із партизанів.

Для цього є парадна колісниця.

Аж ось вона.

Він витягає з гущавини широкий пень з довгим корінням. Під веселий регіт партизанів "Чугайстера" садовлять на пень і, взявшись за коріння, витягають за скелі. Регіт довго не стихає.

Командир застави.

Ну, прямо діти, й годі.

О, скільки тої радості в народі,

Яку тепер війна втопила в тузі.

Куховар-партизан.

Давайте пообідаємо, друзі.

Партизани сідають колом, витягають хліб. Куховар ділить варене м'ясо на плащі. Молодий партизан, усівшись на камені, дістав із мішка невеличку гармошку. Тихо ллється мелодія української пісні "Засвистали козаченьки". Партизани не голосно, але дружно підспівують:

Із Путивля на схід сонці,

На схід сонці рано,

Виїжджали ковпаківці —

Славні партизани.

Зажурилась Ярославна,

Сум з грудей полинув —

На Карпати хлопець славний

Пішов та й загинув.

Не загинув. Через гори,

Через ріки, броди,

Через галицькі простори

Славний хлопець ходе.

Ледь пісня на хвилинку затихла, із провалля долинув придушений, далекий стогін.

Перший партизан.

Мені почувся стогін у ярузі.

Командир застави.

Й мені здалось... Прислухаймося, друзі.

Немов і справді хтось невтішно плаче.

Що ж, треба подивитися одначе.

Вірьовку!

Перший партизан.

Ой, не треба, командире.

Обрив стіною, глибоко без міри.

Командир застави.

Я альпініст, не бійтеся, хлоп'ята.

Вірьовку треба до пенька прип'яти.

Він підперізується кінцем довгої линви, а другий кінець партизани прив'язують до пенька.

Так буде добре. Опускайте швидко.

Партизани опускають командира в провалля, гуртом тримаючи вірьовку над обривом.

Перший партизан.

Щось видко?

Командир застави (з провалля).

Та нічого ще не видко,

Пітьма така, хоч стрель собі у око.

Перший партизан.

Що там реве?

Другий партизан.

Чи звірі, чи потоки, Не розберу.

Перший партизан.

Гей, де ви, командире?

Уже не чуть нічого з цього виру.

Третій партизан.

Й вірьовка враз послабшала.

Зірвався!..

Перший партизан.

Недобре щось. І я туди подамся.

Третій партизан.

Чекай, немовби заблищав ліхтарик.

Перший партизан.

Та то каміння світлого прошарок...

Знову зашумів дрімотний бір, а з шуму того почувся голос Столітнього Бука.

Столітній Бук.

Гай, гай, синки, іще ніхто і в гості

Не повертався з тої глибокості.

Пауза. Всі стоять в напруженому мовчанні над проваллям, заглядають униз, але там лише морок та густе грабо-виння з бур'яном. Хвилина, ще хвилина, а з провалля ні слова. І нарешті:

Тягніть доверху...

Швидше, ще скоріше.

Перший партизан.

Що сталося?

Другий партизан.

Не рвіть, тягніть рівніше.

На скелі з'являється командир з хлопчиком і дівчинкою на руках. Дівчинка, як видно, не пошкоджена, лише перелякана, а хлопчик без пам'яті чи, може, й мертвий. Його маленька голівка безсило схилилась на плече, подряпані ручки звисають додолу. Командир обережно кладе дітей на мохову постелю. Довго ніхто не може сказати ні слова Тишу порушує сама Ганя.

Ганя.

Вони вже партизанами вдяглися.

Скажи їм, Юрцю. Юрцю, підіймися!

Скажи, що ми не поведем до двору,

Не вкажемо і стежечки на гору.

Нехай в огні печуть.

Командир застави.

Полеж, маленька.

Покличте, хлопці, лікаря швиденько,

Водиці з цукром дайте гуцуляті.

Ганя.

А ви такі, як той, що в нашій хаті.

Ні, ні, нема... Немає в нас нікого

І не було вусатого, стрункого.

В бабусі тиф і курочка хворує...

Туди не дійдеш, бо потік вирує.

Втрачає свідомість, ронить голівку на мох. Бійці приносять води з цукром, дають дівчинці і хлопчикові пити. Ганя п'є жадібно і довго. До неї зразу повертається свідомість, а Юрась і губами не ворухне, лежить нерухомо, він, мабуть, мертвий. Ганя торкає братика за голівку, за руки, мов намагається розбудити.

Ганя.

Юрасику, прокинься! Йой, жовніри,

Нас не печіть, хоч майте трохи віри,

Що заблудилися. Скажіть мені, солдати,

Ви ж чули, як Чугайстера гукати,

Бо я забулася, а братик мій убився.

Командир застави.

Ти заспокойся, люба, подивися —

Ми не жовніри, партизани, доню.

Ганя.

А може, й справді... Є стрічки червоні.

Командир застави.

Так, партизани.

Ганя.

І по мові чути. А щойно вороги були отута.

Командир застави.

Вони втекли під нашою пальбою —

У хащини безладною юрбою.

А одного в убранні чудернацькім,

Що звавсь Чугайстром, злапали зненацька.

Ганя.

Не вірте, не Чугайстер він, а ворог.

Таких багато є тепер у горах.

А ми шукали справжнього Чугайстра,

Усіх чудес невигаданих майстра.

Командир застави.

Навіщо?

Ганя.

Рятувати партизана,

Що в нашій хижі. Бо у нього рана.

Командир застави.

Який він, доню, можеш розказати?

Ганя.

Він зветься Ковалем... Стрункий, вусатий.

Командир застави (до зв'язківця).

Лети у штаб, є вість про комісара.

Ганя.

Так, так, це комісар... За ним жовнірів хмара

По сліду нишпорить, аби його схопити.

За голову його сто тисяч заплатити

Хтось обіцяє. Йой, помре від рани.

Коб викликать Чугайстра, партизани.

Той допоміг би... Юрчик наш убився,

А я забула вигук.

Командир застави.

Не журися. Ось попоїж-но хлібчика із м'ясом,

А ми вже щось придумаєм тим часом.

Ганя ламає хліб і м'ясо на три кусники.

Ганя.

Це Юрцеві, якщо він жити буде,

А це бабусі. Попоїсть, забуде

І гнів на нас. А хворому не стало.

Перший партизан.

Та їж усе. У нас є хліб і сало,

А ось і мед. Візьми собі всю склянку.

Партизан дає склянку меду маленькій Гані. Вона щось хоче сказати, мабуть, слова зворушливої подяки, та в цей час з'являється лікар з молоденькою медсестрою.

Ганя.

Я знаю тую дівчину Оксанку.

Вона мені дала свою хустинку.

Нову, червону.

Медсестра.

Серденько Галинко!

Що сталося із братиком?

Ганя.

Не може

Ожити він. Чугайстер лиш поможе.

Лікар.

І я допоможу, моя хороша.

Ганя.

Хіба ви й є Чугайстер з Черемошу?

Ні, той — дідусь, казали наші люди.

Лікар

Я син його. Чугайстер скоро буде.

З другого боку на скелю виходить старий генерал, командир всього партизанського з'єднання, з ним командири загонів, бійці-зв'язківці. Він невисокий на зріст, з білою бородою і чорними густими бровами. На

сивій шапці горить генеральська зірка. З-під широкого зеленого плаща виблискують золотом ордени. В руці у нього довга палиця. Він і справді чимось нагадує казкового Чугайстра. До нього підходить командир застави.

Командир застави.

Хорошу звістку від гуцулів маю.

Генерал-Ч угайстер.

Я знаю все і про Чугайстра знаю

Від того полоненого артиста.

Командир застави.

Робота, прямо скажемо, нечиста.

Генерал-Чугайстер.

Нечисто, а задумано як треба.

Тепер цю ролю я візьму на себе.

Командир застави.

Як є таке бажання, то будь ласка,

Але навіщо?

Генерал-Чугайстер.

Хай щаслива казка

Хоч раз в народі здійсниться допіру,

Нехай несуть в серцях гарячу віру

Маленькі гуцулята про Чугайстра,

Усіх чудес невигаданих майстра,

Який прийшов до них в лиху годину

І воскресив улюблену людину,

Підняв гуцулів добрих із могили,

Вдихнув у них ще більшу міць і сили,

А їх, малих, окрилив на майбутнє,

Явивши чудо перше, незабутнє.

Генерал-Чугайстер з командирами і бійцями підходять до дітей. В цей час лікар зробив Юрасикові останній укол. Хлопчик підвів голівку, розгубленим зором обвів усіх присутніх, але, мабуть, нічого не побачив. Не зразу повертається свідомість після такого страшного потрясіння. Перше, що прийшло в його заглушену пам'ять, це Чугайстрів виклик. І хлопчик зашепотів.

Юрасик.

Течи, вода, долинами,

Іди, біда, глибинами

У нетрини та хащини

До вічної пропащини.

А ти, старий Чугайстере,

Заступнику і майстере

Усіх чудес побажаних,

Почуй людей уражених.

Генерал-Чугайстер нахиляється до хлопчика, гладить його по голівці, дає пити із баклаги. До Юрасика вже цілком повертається свідомість.

Генерал-Чугайстер.

Я тут. Прибув. Навіщо кликав, сину?

Юрасик.

Чугайстер! Йой! Людей у домовину

Сьогодні покладуть з усього краю.

У нас у хижі вуйко умирає,

Хоч не гуцул, але рідніший брата —

Іван Коваль.

Генерал-Чугайстер.

А де ж це ваша хата?

Юрасик.

Он там, де полонина Круторівна.

Туди іти з годину буде рівно.

Генерал-Чугайстер.

А де гуцули, котрих рятувати?..

Юрасик.

Це місце в нас зовуть Цариннi Лати.

Я чув, там штаб стоїть якогось полку.

Ідіть туди, зустрінете двоколку.

Плайком на гору, де стоять гармати.

Вони гіллям прикриті, щоб не знати.

Я все те бачив, як ішли до прірви,

Казав Ганнусі, там смерічку вирви,

А там зірви на букові галузку.

Напроти штабу ми лишили хустку,

Яку дала Ганнусі партизанка.

Червона хустка, наче сонце зранку.

Генерал-Чугайстер разом з командирами розкладають карти, відмічають на них маршрути. Зі скелі у всі боки розбігаються бійці-зв'язківці. З'являються все нові озброєні л ю д й не поодинці, а великими загонами. Вони наче із-під землі виростають. Автомати і кулемети виблискують на сонці. Все те робиться так швидко, наче у казці. Махне генерал-Чугайстер рукою — і все приходить у рух, займає новий стрій.

Весело зашуміли бори, наче пісню свою лісову заспівали, ніби самі до бою готуються, до переможного бою, а з того шуму, з тої пісні чути:

Столітній Бук.

Поглянь, Смерічко, як іде багато

Сих воїнів. Рушниці і гармати

Блищать на сонці.

Молода Смерічка.

Он із Чорногори

Стрічок червоних лине ціле море.

З Говерли теж. Дідусю, що се буде?

Столітній Бук.

А буде те, що волю стрінуть люди.

Генерал-Чугайстер.

Спасибі вам, відважні соколята,

Мої милі, кохані гуцулята.

Ведіть синка мого мерщій до хати,

А я до штабу — вуйків рятувати.

Юрасик.

Чугайстере, надія ви єдина,

Без вас помре та файная людина,

Що в нашій хижі вже добу чекає.

Генерал-Чугайстер.

Мій син, як я, велику силу має,

А коли він не зможе врятувати,

То дай мені про це негайно знати.

Стань на горі, щоб сонце прямо в вічі,

І прокажи мій виклик раз і двічі:

Течи, вода, долинами...

Юрасик.

Іди, біда, глибинами

У нетрини та хащини

До вічної пропащини...

Генерал-Чугайстер.

Так, так, мій сину. Треба поспішати:

Прошу на руки гуцулят узяти.

До зустрічі на вашій верховині,

На славній Круторівній полонині.

Партизани беруть на руки Юрасика і Ганю і двома загонами розходяться в різні боки. Генерал-Чугайстер махає услід маленьким гуцулятам, потім рвучко сідає на коня. З-за скелі чути голосок Юрася:

Попід горою все беріть управо.

Генерал-Чугайстер.

Чи знають — ні! —

Яку велику справу

Вони зробили нам для перемоги.

Щасливої ж вам, дітоньки, дороги.

Він пришпорює коня і хутко зникає за скелею. Останні партизани підходять до згасаючого багаття, засипають його землею і затоптують, а потім, зарядивши карабіни, теж зникають в гущавині. Понад скелею кружляє Золотава Птаха.

Золотава Птаха.

Радійте, люди, земле, буйні води,

Іде пора великої свободи.

У неї путь, немов кривава рана,

Але ж іде пора ясна, жадана.

ДІЯ ТРЕТЯ

Дрімотна карпатська верховина. Вікові смереки, буки з двох боків підступають до високої кам'янистої галявини. За галявиною вдалині ще вищі шереги відрогів, але тепер у ясному надвечір'ї вони не видаються тим скам'янілим морем, як учора. Ні, тепер це величезний шмат розпеченого, покованого заліза, що з заходом сонця прохолоняє, синіє, а на горбах воно ще червоне, аж біле.

На галявині та ж поодинока хижа з розтріпаним опудалом за причілком. За ці тривожні ніч і день вона, здається, ще дужче постарішала, ще глибше вгрузла в землю.

Із хижі на ганок виходить стара бабуся, заплакана, убита горем. Вона бере іржавий заступ, хоче кудись іти, але зупиняється, схиляється на заступ і стоїть нерухомо, наче у неї немає сили, щоб зробити хоч

крок. І справді, звідки братися тим силам у старому, розбитому лихом серці.

Молода Смерічка.

Чого так тяжко знов зітхають гори?

Столітній Бук.

Мабуть, серед людей нове лучилось горе.

Стара земля про все на світі знає —

Чи радість, чи журба в людей буває.

Бо люди — це її любимі діти.

За всіх старій доводиться скорбіти.

Бабуся.

Помер... Помер мій легінь яснооκий.

Одвічний сон на нього впав глибокий.

І вже не зійде сон той. Сирота я.

Внучат моїх загризла вовча зграя,

Синка мого недужого убили.

Уся земля, немов страшна могила,

Розверзлася. Звідкіль рятунку ждати?

Ридайте, гори, гороньки Карпати.

Бабуся. змовкає, стоїть нерухомо, дивиться кудись удалину і нічого не бачить. Не бачить, як швидко згасає надвечір'я, не бачить і не чує, як на галявину виходить партизанський загін, а попереду на руках у двох молодих богатирів Юрасик і Ганя.

Юрасик.

Бабусенько, які у вас новини?

Ви хвилювались, мабуть, щохвилини.

А ми Чугайстра кликали додому.

Бабуся. з радістю кидається до дітей — повернулися ж рідні соколята. На обличчі спалахує щаслива посмішка, та ненадовго. Знову на нього напливає смуток, мов чорна хмара.

Бабуся.

Помер наш гість уже з годину тому.

Юрасик.

Тоді Чугайстра я покличу зразу.

Із дозволу його, з його наказу.

Лікар.

Юрасю, любий, почекай гукати,

Можливо, я зумію врятувати.

Не дозволяю в хату йти нікому!

Сестра, за мною!..

Лікар з медсестрою заходять в хату. Решта залишаються на подвір'ї. Бабуся. обіймає діточок, пестить їх, а вони дають їй хліб і м'ясо. Партизани схиляють голови, скидають кашкети і в розпачі стоять мовчки, нерухомо.

Бабуся.

Уже з годину тому

Як серце стало, відійшло дихання.

Гай-гай, немає мертвим рятування.

А легінь був... Не виділа ізроду

Душі яснішої з усенького народу.

Я подихом холодні гріла руки,

Хотіла хоч краплинку зняти муки.

А він мені, старій, за цюю ласку

Розповідав таку чудову казку,

Яка, мов хміль, текла й текла у груди,

Про наше щастя, що насправді буде

Невдовзі, як настане перемога.

І вірю я, що прийдуть до порога

Нові часи, веселі та щасливі,

Земля розквітне, мов садок по зливі.

Шкода, що в ті омріяні часини

Уже не буде поміж нас людини,

Яка усе оте пророкувала,

За що вона всі сили віддавала

Й саме життя. Мої хороші діти,

Ім'я його у пам'яті несіте

Й розказуйте повсюди щогодини

Про душу ту загиблої людини.

Командир застави.

Погляньте, друзі, он виходять з лісу Гуцули наші.

Юрасик.

Я на дах залізу

Та роздивлюсь, які ото гуцули.

Часом не ті, що в хащини гайнули.

Юрасик швидко залазить на дах і, приклавши до лоба руку, пильно вдивляється на узлісся. Бійці про всякий випадок готують зброю, закладають у гранати запали.

Так, це вони, чужинці, добре виджу!

Командир застави.

В засаду, хлопці, по кущах, за хижу!

А ви, малі, з бабусею до льоху.

Ми всиплем нашим гостонькам гороху.

Партизани швидко маскуються по кущах, за хижею, між камінням. Два кулеметники і командир застави ховаються на ганку. Діти з бабусею біжать до хлівця, що проти хати. На подвір'ї пустка, ніби нікого там і не було.

За кілька хвилин наближається група переодягнених фашистів. Попереду мисливець-розвідник з собакою.

Мисливець-розвідник.

Собака нас виводить до хатини.

Солдат.

Тепер не можна гаять ні хвилини.

Вірьовку приготуйте — і до двору!

З усіх боків з автоматами, кулеметами і гранатами вилітають партизани. З ганку прямо до грудей мисливця-розвідника висовуються широкі дула кулеметів.

Перший партизан.

Складайте зброю, гади, руки вгору!

Командир застави.

Додолу зброю! Опір ні до чого.

Перший партизан.

Ану, скидай кептарика чужого,

А ти свитину, бісова личино!

Не помогла гуцульська сірячина

Сховати вам скривавлені багнети.

Другий партизан.

Та це ж усе артисти з оперети.

Вони канкан закрутять нам у танці.

Перший партизан.

Нехай собі танцюють на арканці.

Фашисти стоять в страшному заціпенінні. Потім складають зброю, роздягають гуцульське вбрання і залишаються в своїх військових мундирах. Партизани обшукують ворогів. Із погрібничка виходять бабуся, Юрасик І Ганя.

Мисливець-розвідник.

Вони живі, хитрющі бісенята,

І засідка — це їх робота клята.

Юрасик.

Живі, бо нас урятував Чугайстер,

Не ваш гладкий, а наш великий майстер

До всіх чудес, не бачених у світі;

А ви тепер, мов борсуки у кліті,

Сидітимете з хитрістю дурною.

(До партизанів).

Це той "мисливець", що ходив зі мною.

Ганя (до партизанів).

Ось татова свитина... Де ж це тато?

Юрасик.

Залишилось чекати небагато.

Чугайстер там. З хвилини на хвилину

Із татом прийде він на верховину.

Мисливець-розвідник.

Як свисне рак, повернуться гуцули.

Живими їх у землю загорнули

В оцю годину, щоб тремтіли всюди,

Хто партизанів укривати буде.

Дивиться на годинника, злісно усміхається просто в обличчя дітям.

Ганя.

Мій таточку, мій рідний, любий тату!

Прийди, прилинь у нашу бідну хату...

Бабуся.

Чого прийшли до нас, катюги люті?!

Немов зміюки повзаєте в руті.

Вогнем караєте, отрутою, землею.

Давно вам тра засипатися нею.

Командир застави.

До штабу полонених! Що слова ці?

Що доведеш скаженому собаці?

Лиш одвернись — запустить зуби в тіло.

А ми, поки не зовсім потемніло,

Сліди розвідаєм до їхнього кубельця.

А то назавтра інший гурт припреться

Шукати між гуцулів комісара.

Бабусенько, не плачте. Прийде кара

На їхні голови. І прийде перемога

До вашого розбитого порога.

Настане мир, настане щастя днина,

Трембітами заграє верховина.

Бабуся.

Гай-гай, синочку, я ту мала віру,

Та віддала її у зуби звіру.

Розвіяли в кущах понад могили,

Тепер нема ні віри, ані сили.

Полонених, під конвоєм виводять за скелю. Вони ідуть понуро, звісивши голови додолу, відчувають, що десятки очей опікають їх своїм грізним зором. Під багрецем останнього проміння і земля їм здається скривавленою, — так ба-* гато пролито невинної крові у цім краю.

Столітній Бук.

Дивися, як похмуро йдуть убивці,

Уся земля від вилитої крівці

Здається їм червоною, Смерічко.

Молода Смерічка.

Та то ж заходить сонце за потічком.

Столітній Бук.

Так, так, заходить. Хай для них ніколи

Воно уже не встане з видноколу.

Сова.

Заходить сонце, ніч страшна настане,

Гуцули згинуть, згинуть партизани.

Усі Карпати буйні спопеляться.

Столітній Бук.

Замовкни, зла, тебе вже не бояться.

На подвір'ї залишаються партизани, бабуся, діти. Хлопці оглядають зброю, бабуся з дітьми розглядають одежу своїх земляків. Кожен кептарик чи сіра свитина, приношена кресаня з чорною пір'їнкою нагадує їм про хороших людей, про рідних їхніх, яких живими закопали в землю. Ганя бере татову свиту, тулить її до себе.

Ганя.

Свитина татова, бабусю, Юрцю, гляньте.

Бабуся.

Та ви мені вже серденько не раньте.

Юрасик.

Не встиг Чугайстер, мабуть, відшукати

Те місце, де приховані гармати

І де гуцулів наших закопали.

Не гримнуть партизанські самопали.

Перший партизан.

Чого ж так довго ані слова з хати?

Другий партизан.

Вбирають комісара поховати.

Сестра і лікар, — нелегка та справа.

Яка кривава межи гір заграва.

На ганку з'являється медсестра, безсило хапається за стовп, схиляється до нього і плаче, закривши хустиною обличчя. Всі кидаються до неї, та ніхто не може проронити ні слова. Нарешті збирається з силами командир.

Командир застави.

Наш комісар помер? Кажи-бо, ми ж не діти.

Медсестра.

Від щастя плачу...

Ноші принесіте. Він буде жити.

Бабуся.

Дітоньки хороші, Він буде жити, чули?

Швидше ноші!

Юрасик.

Чугайстрів син із мертвих зміг підняти.

Про це узнають завтра всі Карпати.

Кілька партизанів з ношами забігають у хату. На подвір'ї така тиша, що кожне дихання збуджене, кожен шелест чути. Вечорова заграва над відрогами згасає і розгортається сиза пелена. Ніби пісня почулася десь удалині. Ні, ні, то не пісня, звідки тепер лунать пісням серед придушених верховин? Лише стогін пронесеться чи, може, зойк передсмертний.

Виносять комісара. Він блідий. Голова і груди забинтовані, перев'язана прострелена рука, лише в очах залишився колишній вогонь сильної звитяжної людини. Комісар подає знак, щоб зупинилися партизани. Ноші обережно опускаються на колоди. Всі стоять онімілі від дивовижного воскресіння свого любимого комісара.

Комісар.

Спиніться, друзі, тут поставте ноші.

Бабуся.

Невже ж і справді був на Черемоші

Отой Чугайстер, людоньки, скажіте?

Ожив наш гість! Хай буде вічно жити.

Хай доля дасть у щасті кращий кусень.

Комісар.

Вшануйте, друзі, подвиг цей бабусин

Вона мене від смерті виривала,

Цілющим зіллям тричі напувала.

Вклоніться їй і ніжно обійміте,

Як рідну матір найрідніші діти.

Медсестра.

Не ми, а ви спасли нам комісара

Від смерті невідступного удару.

Цілющим зіллям, ласкою живою

І щирих сліз казковою водою.

Вартовий.

Товариш командир, я бачу на узліссі

Загін великий — чоловік із двісті.

Командир застави.

Навстріч — заслони, кулемети к бою!

Вартовий.

На ворогів не схожі, йдуть юрбою.

Юрасик.

Співають пісню нашу — це гуцули.

З Поділля, мабуть, в гори завернули.

До подвір'я доноситься пісня, не дуже голосна і бадьора, але дружна, гуртова. Видно, що співають ії люди стомлені, знесилені, збуджені великим щастям.

Як прийде друг — він стане брат,

Поллється пісня мила.

Нехай не йде чужинець-кат —

Привалить кожна брила.

Утопили б нас у ложці

Вороги заброди,

Та звитяжні черемошці

Не здадуть свободи.

Пісня то обривається, то знову підіймається далекою луною у міжгір'ях. За скелями чути голоси. Це гуцули розходяться в різні боки до своїх поодиноких дворів, розкиданих по гірських полонинах. Вони ще ріднішими сіали від біди великої та від порятунку негаданого

Голоси.

Прощайте, люди!

Йдіть собі здорові!

Віддайте партизанам, що є в схові,

Овечку чи козлятко десь в ярузі!

Спасибі вам, герої, вірні друзі!

Молода Смерічка.

Гуцули йдуть, вернулись наші друзі!

Столітній Бук.

Засяють ватри знов на виднокрузі.

Ганя.

Бабусенько, я бачу Вуйка Тита...

Юрасик.

А он за ним коваль, Паньків Микита.

Вони вже близько, їх веде Чугайстер,

Усіх чудес невигаданих майстер.

Бабуся.

Ізнов Чугайстер... Де він взятись може?

Що казка та накоїла, о боже!

Пісня затихає. Чути вітальні вигуки. То розвідники зустрічають своїх товаришів і гуцулів. На подвір'ї з'являється юрба людей. Партизани обтяжені зброєю — у кожного бійця по два автомати або карабіни. Гуцули без верхнього одягу, замучені, замазані в глину, але збуджені радістю визволення. Серед юрби г е н е р а л-Ч угай-стер. Він, здається, аж помолодшав за цей час, ніяка втома його не бере. Уздрівши свого бойового побратима, свого комісара, що лежав на ношах, сповитий бинтами, старий генерал припав до його узголів'я. Радість, біль, тривога і нездолання віра в життя, в перемогу переповнювали серця друзів — легендарних партизанських ватажків, їхньої тихої і схвильованої розмови ніхто не чув у збудженому гаморі вируючого натовпу.

Ось до свого залюдненого подвір'я прибіг і сам господар — батько Юрасика і Гані. Він обіймає дітей, стареньку матір.

Батько.

Йой, мамцю рідна, любі мої діти,

Я повернувся аж із того світу.

Ми всі були у глибині могили,

Просили їх, аби спочатку вбили,

Та ні, живими стали закидати.

Який то жах, моя старенька мати.

Уже земля на голови нам тисне...

І раптом чую: поруч хтось як свисне.

І стрілянина — прямо громовиця.

Заскреготала, задзвеніла криця.

"Капут! Капут!" — кричать оті катюги.

"Чи ви живі?!" — хтось кличе раз, удруге. "

Живі, живі!" — взялися ми гукати.

І чуємо, як дзенькнули лопати.

І дужі руки підіймають вгору

На білий світ, несуть у тишу бору.

Сам генерал мені подав баклагу,

І я з питтям відчув живу наснагу.

Юрасик.

Не генерал він, а Чугайстер, тату,

Який синка послав у нашу хату

І врятував від смерті комісара.

Мене і Ганю виніс з крутояру.

Батько.

Можливо, і Чугайстер з Задніпров'я.

Бабуся.

О, дай йому багато літ здоров'я.

Але не вірте. То в казках буває,

Що ніби десь Чугайстер е у гаї

Над Черемошем. А шукати годі...

Генерал-Чугайстер.

Чого ж це так? Тож вірять у народі,

Що є Чугайстер добрий, — бути має,

Який людей з неволі визволяє,

Закопаних на світ виносить з ями

І водить їх щасливими плаями.

Нехай це казка, хай гаряча мрія,

Але ж вона прибавила довір'я,

Хоробрості твоїм онукам, нене.

Ідеться тут, звичайно, не про мене.

Хіба не так?

Бабуся.

Так, так, мій любий сину.

Дай подивлюсь на тебе хоч хвилину.

Йой, дітоньки, і справді це Чугайстер,

Усіх чудес невигаданих майстер.

Молодий гуцул.

Живими він підняв нас із могили,

Вернув нам світло, влив цілющі сили.

Други й гуцул.

Навік приспав чужинців, як Горбину.

Ганя.

Колись Олеся красную хустину

Чугайстрові свою подарувала,

Як черемошців вивів з-під завалу.

Та де у мене та святкова хустка?

Ми дуже бідні, у коморі пустка.

Є кісники,неначе мак, червоні,

Беріть, вони згодяться у загоні.

Як будуть нові люди приходжати,

Хай на кресані стануть нашивати.

Ви любите, у кожного ж на шапці

Червона стрічка, наче промінь вранці.

Генерал-Чугайстер.

Забув було. Так ось твоя хустина,

Лежала проти штабу, біля тину.

Ганя.

Спасибі, тож візьміть її від мене.

Генерал-Чугайстер.

Червона хустка буде як знамено.

В'яжіть, хлоп'ята, хустку до жердинки

І бережіть дарунок верховинки!

Юрасик.

А я, Чугайстере, дарую вам денцівку,

Мою кленову випалену цівку.

Послухайте, яка вона співуча,

Коли заграю, чує кожна круча.

Бабуся (сама до себе).

І я вже чимось маю догодити.

Тож обіцяла курочку зварити,

А де ж вона поділася, йой, леле?!

Мабуть, зайшла в царинку до Стомели.

Юрасик лунко виграє на сопілці. Бабуся. біжить шукати свою курочку. Сходяться і сходяться дівчата, жінки привітати своїх рідних. Радісні, збуджені вигуки зринають у гурті щомиті. Гуцули несуть в

барвистих хусточках їжу, питво і роздають все те партизанам і своїм чоловікам, братам. Біля комісара на ганку стовпилися легіні. Вони, мабуть, просяться в загін, інші розбирають свою одежку, залишену ворогами на подвір'ї.

На верховинах то тут, то там спалахують вогнища.

Знову ожили Карпати. Чути гук вечорової трембіти на полонині.

Із гурту селян до генерала-Чугайстера підходять літня жінка з молодою вродливою донькою. Мати тримає в руках кобушечку і кухлик, а доня — кулешу на дощечці. Вони низько кланяються генералові.

Літня жінка.

Спасибі вам, Чугайстере, спасибі!

Хай в кожній хижі. стаї і колиб!

Хвала іде від роду і до роду

За порятунок нашого народу.

Прийміте і від мене подарунок —

Старої жінки щирий поцілунок —

Та випийте малинового соку.

Візьміть з собою доню карооку.

Поранять з вас котрогось під горою,

Тому най буде рідною сестрою.

Гуцули.

І нас, і нас візьміте до загону!

Аби свободу вирвати з полону,

Ми підемо на смерть і люті муки,

Лиш дайте кріси в мозолясті руки.

Генерал-Чугайстер.

Беріте зброю, друзі! До кресані

Нашийте стрічку гуцуляті Гані.

Нехай зорить промінчиком яскравим,

Нехай веде до волі і до слави.

Дівчата нашивають стрічки до капелюхів гуцулів-легінів. Хлопці беруть відбиту у ворога зброю. Всі разом наспівують:

Черемоше, Черемоше, —

Чистая водиця,

Дівчинонько з верховини,

Дай мені напиться.

Та напій коня гнідого,

Дівчинонько-зоре,

Я в загоні захищаю

Ваші рідні гори, Зеленаві полонини,

Твою гарну вроду.

Дівчинонько з верховини,

Чи не знаєш броду

На той берег Черемошу

Та на ті дороги,

Що вестимуть партизана

Аж до перемоги.

Юрасик (до Гані).

Й мені наший мерщій оцю широку.

Ганя.

Тебе не візьмуть, бо не має строку.

Юрасик.

А ми самі отут загоном станем

І будем помагати партизанам.

В розвідку підем...

Ганя.

Правда, любий брате,

Як треба буде, сходим всі Карпати.

Комісар.

Юрасю, Ганю, ближче підійдіте,

Я обійму вас на прощання, діти,

За ваші вчинки, сповнені любові,

Дві зірки дам вам, правда, не казкові,

Але, кому вони квітчають груди,

Того, хоч де, шанують наші люди.

Ростіть щасливі. Дяка вам і слава!

Коли пролине ця пора кривава,

Назавжди я приїду на Карпати

Нове життя із вами будувати.

Генерал-Чугайстер.

І я хвалю вас, милі, як Чугайстер,

Хоч до чудес ніякий я не майстер,

Це ви вчинили нині справжнє чудо,

Про вас казки складуть хороші люди.

Ви будете стоокі і крилаті

У тих казках. З Карпат по Закарпатті,

Мов ручаї, тектимуть по Волині,

По всій Радянській вільній Україні

Про ваші вчинки славнії сказання,

Про ваші дивні подвиги, дерзання.

І інші діти в інші покоління

Шукатимуть ось тут, серед каміння,

Сліди своїх улюблених героїв.

І десь під Крутоверхою горою

Імення ваші висічуть кирками

І заквітчають кращими квітками.

Отож із казки ви ідіть у казку,

Не за Чугайстром, що хвилює ряску

У тиху пору десь на Черемоші,

А вже самі. Ідіть, мої хороші,

Немов луна за сині небокраї,

В казковий світ, який кінця не має.

Командир застави.

Нові бійці, ставайте у загони,

До Чорногори йти у три колони.

Вперед на конях вислати дозори!

Генерал-Чугайстер.

Які ж бо рідні люди ці і гори.

Влітав Золотава Птаха, мов блискавиця описує коло над людним подвір'ям і дзвінко промовляє.

Золотава Птаха.

Ідіть на гори,

Де людям горе,

Ідіть по полю

За щастя й волю,

Ідіть гаями,

Ідіть степами,

А я між вами

Та перед вами.

Партизани швидко гуртуються у колони. Генерал-Чугайстер обіймає дітей, цілує їх, щось іще говорить їм, та в гурті не чути ні його слів, ні прощальних слів Юрасика і Гані. Бійці підіймають на ношах комісара, він привітно махає рукою до гурту жінок і літніх гуцулів, що залишаються на подвір'ї.

Яскраво палають вогнища на верховині. Неначе кличуть до себе погрітися, бо ніч наступає свіжа і росиста. Людські колони, немов широкі ріки, стікають з верховини. Неголосно, але дружно переливається пісня:

Нам видно з гір

Вітчизни шир,

Родючі, злотні гони.

Ми йдем на бій за правий мир

Під знаменом червоним.

Столітній Бук.

Із волею вертайтесь, мужні люди!

Побідна зірка най квітчає груди!

До гурту, що залишився на подвір'ї, вибігає бабуся з куркою в руках.

Бабуся.

Пішли... Не встигла. Підождіть, будь ласка.

Та що ж це — сон чи, може, й справді казка?

Із міжгір'я гучною луною доноситься приспів гуцульської пісні:

У загін веде дорога

Легеня-героя.

Вже зоріє перемога

Та над Кінь-горою.

1957